Агазеҭ шьаҭаиркит Д.И. Гәлиа 1919 ш. февраль 27 азы

АԤСНЫ

Ареспубликатә ҳәынҭқарратә усҳәарҭа «Аԥсныпресс»

2025 ш. ноиабр 13 № 80 (21 685)

Афото: Sputnik Абхазия

Амилициа Амш иазкны

Агәырҕьаратә еизара

Амилициа Амш иазкыз агәырҕьаратә еизара мҩаԥысит Р.Гәымба ихьӡ зху Аԥснытәи аҳәынҭфилармониаҿы ноиабр 10 рзы.

Гәырҕьарала азал иҩнаргалеит Аԥсны Аҳәынҭқарра абираҟи аҩнуҵҟатәи аусқәа Рминистрра абираҟи.

Аҩнуҵҟатәи аусқәа Рминистрра анапхгареи хаҭалатәи аилазаареи дрыдныҳәалеит Ахада Бадра Гәынба.

«Аԥсны аҩнуҵҟатәи аусқәа русбарҭақәа зинлаҵәҟьа аҭыԥ ҷыда ааныркылоит аҳәынҭқарратә институтқәа рыҩнуҵҟа, иалдыршоит аҭышәынтәалара, ирыхьчоит атәылауаа рзинқәа, ринтересқәа, аҵәгьоуракәа, арҩышьыгатә маҭәашьаркәа изакәанымкәа реикәыршара иаҿагыланы икәԥоит, амҩақәа рҟны иалдыршоит ашәарҭадара», – иазгәеиҭеит Ахада.

«Аԥсны амилициа еиҷаҳаны еиқәдырхоит абиԥара еиҳабыра ишьақәдыргылахьоу атрадициа бзиақәа. Аҩнуҵҟатәи аусқәа русзуҩцәа рыҩнуҵҟа иҟоуп Аԥсны жәлар Рҵьынтәылатә еибашьра аветеранцәа рацәаҩны. Урҭ рахьтә имаҷҩым аԥсадгьыл ахақәиҭреи ахьыԥшымреи зхы рықәызҵаз. Ргәалашәаара наунагӡа ҳгәаҵаҿы иаанхоит», – иаҵишьит Гәынба.

Уи ҭабуп ҳәа реиҳәеит абиԥара еиҳабыра иаҵанакуа амилициа аусзуҩцәа, аҿар зԥышәа рымаздо, аҭакԥхықәра рылазаазауа.

Атәыла Ахада иақәиргәыҕит аҳәынҭқарра аԥхьаҟагьы лымкаала хшыҩзышьҭра шрызнауа аҩнуҵҟатәи аусқәа русбарҭақәа рматериал-техникатә еиқәыршәара.

Бадра Гәынба аҩнуҵҟатәи аусқәа рминистр Роберт Киут иҭеит Ахада иусԥҟала ишьақәыргәгәоу аминистрра абираҟ ҿыц, иара убас аҩнуҵҟатәи аусқәа рминистр ихаҭыԥуаҩ Беслан Чкадуа амилициа аинрал-маиор ҳәа ахьӡ ихиҵеит.

Аҩнуҵҟатәи аусқәа рминистр Роберт Киут аҩнуҵҟатәи аусқәа русбарҭақәа рветеранцәеи хаҭалатәи аилазаареи рымш рыдиныҳәалеит. Иара убас иқәгылеит Аԥсны иҟоу Урыстәыла аҩнуҵҟатәи аусқәа Рминистрра ахаҭарнак Сергеи Голенков, Аминистрра аветеранцәа Рассоциациа ахантәаҩы, ԥхьатәара иҟоу амилициа аполковник Аслан Дгебиа.

Анаҩс иҟан аконцерт.

Амилициа аусзуҩцәа рымш рыдырныҳәаларц уахь имҩахыҵит Ахада ихаҭыԥуаҩ Беслан Бигәаа, Аԥыза-министр Владимир Делба, Жәлар Реизара Аиҳабы Лаша Ашәба, Ахада Иусбарҭа анапхгаҩы актәи ихаҭыԥуаҩ Дмитри Шамба, аиҳабыра иалоу, Жәлар Реизара адепутатцәа, апрокурор хада Адгәыр Агрба, Аҟәа Ахадара аиҳабы Ҭемыр Агрба.

Алхрақәа мҩаԥысит еиҿкаарала

Ахаланапхгаратә усбарҭақәа рахь

Абҵарамза 8 рзы Аԥсны иахьаҭанакуа аҭыԥантәи ахаланапхгаратә усбарҭақәа рахь алхрақәа мҩаԥысит.

Асааҭ 08:00 рзы Аҟәа ақалақьи араионқәа зегьи рҿы алхратә ҭыԥқәа аатит.

Зынӡа Аҟәа ақалақьтә Еизареи араионтә Еизарақәеи рахь кандидатцәас иқәгылан 288-ҩык.

Аԥсны анапхгаҩцәа аҭыԥантәи ахаланапхгаратә усбарҭақәа рахь алхрақәа рҿы абжьыҭара рхы аладырхәит.

Аҳәынҭқарра Ахада ашәҟәы дахьҭаҩыз аҭызҭыԥ – Аҟәатәи аҳәынҭқарратә коллеџь аҟны иҟоу алхырҭатә ҭыԥ №1 аҟны ибжьы аиҭеит.

«Ари даара аҵак ду змоу мшуп аҭыԥантәи ахаланапхгаратә усбарҭақәа рышьақәыргыларазы. Сгәы иаанагоит, иалххо адепутатцәа атәыла иахәо ҟарҵоит ҳәа», — иҳәеит Аҳәынҭқарра Ахада Бадра Гәынба.

Аҳәынҭқарра Ахада Ихаҭыԥуаҩ Беслан Бигәаа Очамчыра ақалақь алхырҭатә ҭыԥ №4 аҟны аҭыԥантәи ахаланапхгаратә усбарҭақәа рахь абжьыҭарақәа раан ибжьы аиҭеит.

Беслан Бигәаа иаҵшьны иҳәеит аҭыԥантәи ахаланапхгаратә усбарҭақәа ирымоу аҵак ду атәы, урҭ русура атәылауаа рыԥсҭазаара ахаҭабзиара аиҕьтәра ишазку.

«Акандидатцәа зегьы аҭыԥантәи ахаланапхгаратә усбарҭақәеи ақалақьтә еизарақәеи рҟны аусура иаԥсоу роуп, сгәы иаанагоит урҭ русура атәылауаа рыԥсҭазаара аиҕьтәра ишацхраауа», —иҳәеит Беслан Бигәаа.

Аԥыза-министр Владимир Делба Аҟәа ақалақь абыжьбатәи алхырҭатә ҭыԥ хада актәи алхырҭатә ҭыԥ аҟны ибжьы аиҭеит.

Аиҳабыра рхада инаҵшьны иазгәеиҭеит, аҭыԥантәи ахаланапхгараҭаратә усбарҭақәа рахь алхрақәа аҵак ду шрымоу.

«Сгәанала, алхрақәа рхаҭақәа ҳауаажәларра ргәазыҳәарақәа еиҳа ирықәшәо ахаҭарнакцәа ралхразы алшара рнаҭоит», —иазгәеиҭеит Владимир Делба.

Владислав Арӡынба дзыҩназ аҩны музеихоит

Гәдоуҭа ақалақь аҟны

1992-1993 шықәсқәа рзы Аԥсны жәлар Рҵьынцьтәылатә еибашьраан Гәдоуҭа, Кьараз амҩаҿ игылоу аҩнаҟны дынхон, аус иуан Аԥсны Раԥхьатәи Ахада Владислав Григори-иԥа Арӡынба. Ахыбра аҭагылазаашьа баапсуп.

Ахада Бадра Гәынба аҭоурыхтә ҭыԥ даҭааит. Уи изҿеит аҩны ааихәарц, Ақалақь-фырхаҵа Гәдоуҭа иҟоу С.П.Дбар ихьӡ зху Аԥсны жәлар Рҵьынцьтәылатә еибашьра Аҳәынҭқарратә музеи иеиҭарц. Иахьа инаркны уаҟа арыцҟьаракәа ирылагеит, аҩны шьаҭанкыла арҽеира иаздырхиеит.

Амузеи аиҳабы Гугуца Цьыкырба илҳәеит Аҵьынцьтәылатә еибашьраан 413 мшы абри аҩнаҿы ишыҟаз Владислав Григори-иԥа Арӡынба иштаб.

«Араҟа аиԥыларақәа мҩаԥигон, асасцәа идикылон», – лҳәеит лара.

Лажәақәа рыла, аҩны аҭагылазаашьа лахьеиқәҵагахеит, абри аҟнытә акырӡа аҵанакуеит абри аҭоурыхтә баҟа ашҟа Аԥсны Ахада иҟаиҵаз ахшыҩзышьҭра.

«Уи аҩны дахәаԥшит, изтәыз иԥшаait, иааихәеит, аҳәынҭқарра абаланс ахь иаиагеит Аҵьынцьтәылатә еибашьра амузеи иафилиалны иҟаларц азы. Уажәы аиуристцәа иаҭаху ақьаадқәа реиқәыршәаара иаҿуп», – лҳәеит Цьыкырба.

Ахада ипресс-маӡаныҟәгаҩ Алхас Чолокәуа иазгәеиҭеит аԥсуа жәлар рзы илахьынҵарбагаз аӡбамҭақәа ахьрыдыркылоз аҩны С.Дбар ихьӡ зху Амузеи иахәҭакны ишыҟало.

Уи иара убас иаликааит Ахада иаԥшьгамҭа зхылҿиааз ари аҩны иҷыдоу аҭоурыхтә, ааӡаратә ҵакы ахьамоу шакәу.

«Акырӡа аҵанакуеит ҳаԥхьаҟатәи амузеи аҟны абиԥара ҿа ахаҭарнакцәа Владислав Арӡынба раԥхьаӡа днаргыланы, ҳҳәынҭқарра ахыҵхырҭақәа рҿы игылаз рыжәҩахыр иқәыз аҭакԥхықәреи изныз аамҭеи рнырыртә еиԥш аҟаҵара», – еихыишьалеит иара.

Акапиталтә ргылара аусбарҭа аиҳабы Демир Гамсаниа далацәажәеит иара инапы иану аусҳәарҭа ишадҵоу ахыбра шьаҭанкыла арҽеиразы аусшәҟәқәа реиқәыршәаара.

«Ахыбра ргылан 1905 шықәсазы, аҭоурых-культуратә ҭынха иобиектны иԥхьаӡоуп. Акапиталтә ргылара аусбарҭа аспециалистцәа арыцҟьаракәа ирылагахьеит. Ҿҳәара кьаҿк иалагӡаны ҳҿаԥхьа иқәыргылоу аусқәа зегьы нагӡахоит, абри ашьҭахь аспециалистцәа ахыбра аиҭашьақәыргылара иалагоит», – иҳәеит Гамсаниа.

Станислав Лакоба ихьӡ аназазатәразы

Иаԥҵахоит аҳәынҭкомиссиа

Иаԥҵахоит Станислав Лакоба ихьӡ аназазатәреи иҭҵаарадырратә ҭынха аиқәырхареи ирызку аҳәынҭқарратә комиссиа.

Аԥсны Аҳәынҭқарра Ахада Бадра Гәынба аҳәынҭқарратә, ауаажәларратә усзуҩцәа Сократ Цьынцьал, Олег Дамениа, Валери Гәырцьуа дырԥылеит.

Аиԥылараан ирылацәажәеит машәырла иҭахаз иналукааша аҵарауаҩ, аҳәынҭқарратә усзуҩы Лакоба Станислав ихьӡ аназазатәра иазкыз азҵаарақәа.

Станислав Зосим-иԥа иҩызцәеи ицнагаҩцәеи Аҳәынҭқарра Ахада иҟны ажәалагала ҟарҵеит ихьӡ аназазатәра инамаданы аҳәынҭқарратә комиссиа аԥҵареи иҭҵаарадырратә ҭынха аиқәырхареи рзы.

Бадра Гәынба иазгәеиҭеит, абас еиԥш иналукааша ауааи урҭ атәыла аҿиараҿы рлагаламҭеи аҵак ду змоу ҳәынҭқарратә уснагӡатәны ишыҟоу. Аҳәынҭқарра Ахада игәалаиршәеит Станислав Лакоба иҭахара мышқәак шагыз реиԥылара шымҩаԥысыз, иаҵшьны иҳәеит усҟан реиԥылараан иалыршаз аиқәшаҳаҭрақәа хымԥада ишынагӡахо.

Аҳәынҭқарра Ахада иҳәеит хара имгакәа Станислав Лакоба ихьӡ аназазатәреи иҭҵаарадырратә ҭынха аиқәырхареи рзы Аҳәынҭқарратә комиссиа шаԥҵахо.

Афото: Sputnik Абхазия

Аихшьалақәа ҟаҵоуп, адҵақәа рыҭоуп

Аҭәылахьчара Аминистрраҿы

Аԥсны Аҳәынҭқарра Ахада, Арбџьар мчқәа Рkомандаҟаҵаҩ хада Бадра Гәынба аҭәылахьчара Аминистрра даҭааит. Аҭәылахьчара аминистрраҿы ихыркәшахаз аҵарашықәс еихшьалан.

Аилатәара иалахәын Аҳәынҭқарра Ахада ихаҭыԥуаҩ Беслан Бигәаа, Аԥыза-министр Владимир Делба, Жәлар Реизара Ахантәаҩы Лаша Ашәба, ашәарҭадара амаӡаныҟәгаҩ Рауль Лолуа, иара убас ақалақьқәеи араионқәеи рхадарақәа реиҳабацәа.

Аҳәынҭқарра Ахада, Арбџьар мчқәа Рkомандаҟаҵаҩ хада мҽхакыҭбаалатәи азыҟаҵарақәа реихшьала ҟаиҵеит, Арбџьар мчқәа 2026-тәи аҵаратә шықәса разыҟаҵаразы адҵақәа риҭеит.

Ахада иажәақәа рыла, иисыз аҵарашықәс хыркәшахеит аҵыхәтәантәи ашықәсқәа рыҩныҵҟала мҽхакыҭбаала иеиҿкааз ҩ-ганктәи аоперативтактикатә зыҟаҵарақәа рымҩаԥгарала.

Аҳәынҭқарра Ахада иазгәеиҭеит, азыҟаҵарақәа ирылахәыз — аҳәынҭқарратә напхгараҭара аусбарҭақәа инадыркны архәҭақәа рҟынӡа зегьы аҭәыла аибашьратә шәарҭадара алыршара иазку аусқәа рынагӡаразы аԥышәа шроуз.

Иалыршан аҭәылаҟны арра-политикатә ҭагылазаашьа аҿиараан зыҩаӡара ҳараку аусҳәарҭабжьаратә усеицура. Аҳәынҭқарра Ахада иаҵшьны иҳәеит, «аҭәыла ахьчара Арбџьар мчқәа инарыгӡо уснагӡатәқәа мацараны ишыҟам, уи аполитикатә, аекономикатә, асоциалтә, азинтә уснагӡатәқәа еидызкыло системаны ишеибарку». Аҩаӡарақәа зегьы ирыҵаркуа аҳәынҭқарратә напхгараҭара аусбарҭақәа рнапы ианиҵеит аҭәылахьчара зегьрыла разыҟаҵара алыршара.

Акоманда хада иалкааны иазгәеиҭеит, 2026-тәи аҵаратә шықәса ауснагӡатә хада — Аԥсны Аҳәынҭқарра аганахьала агрессиа аҿагылара Арбџьар мчқәа еснагьтәи разхиара, уи аҵакырадгьыл акзаареи акьымсреи рыхьчара, иара убас Аԥсны жәларбжьаратәи аиқәшаҳаҭрақәа рҳәаақәа ирҭагӡаны аидгыларатә хыдҵақәа рынагӡара.

Аҳәынҭқарра Ахада иаҵшьны иҳәеит, аҭәылахьчаралшара аҳәынҭқарратә политикаҟны ԥыжәара змоу хырхарҭаны ишаанхо, ашәарҭадареи иҭышәынтәаланы аҿиареи алзыршо акәны ишыҟоу иазыҟаҵоу Арбџьар мчқәа рымазаара.

Иҳаҩсыз ашықәс хыркәшахеит ҩганктәи аоперативтактикатә зыҟаҵарақәа рыла. Урҭ аҵыхәтәантәи ашықәс азы зегьы реиҳа мҽхакыҭбаала имҩаԥгахаз иреиуоуп.

Ҷыдала хшыҩзышьҭра ду аҭоуп аибашьратә, аҽеизгаратә зхиара аҩаӡара ашьҭыхра, Арбџьар мчқәа, амчратә еилазаарақәа, аҳәынҭқарратә усбарҭақәа рыбжьара анапхагараҭареи аусеицуреи рсистема аиӷьтәра.

Акомандаҟаҵаҩ хада адҵа ҟаиҵеит 2026 шықәса аҩныҵҟала Арбџьар мчқәа напхгара рыҭара иазку аштабтә зыҟаҵарақәа рымҩаԥгара ишиашоу агрессиа ашәарҭа аныҟоу аамҭазы, аибашьраан, аҵакырадгьыл хыхьчара амҩаԥгараан. Иара убас рнапы ианҵоуп адҵаҟаҵара-штабтә ҵара амҩаԥгара агәыԥтә архәҭақәа алархәны.

Арбџьар мчқәа Рkомандаҟаҵаҩ хада, Арбџьар мчқәа рштаб хада анапхгара рыдҵала иалагалахоит аҭәыла ашәарҭадара алыршара азырхиареи иҷыдоу аҭагылазаашьақәа раан аҳәынҭқарратә еилазаарақәа русеицура иазынархоу аусҳәарҭабжьаратә зыҟаҵарақәа.

Бадра Гәынба адҵа ҟаиҵеит дасу изызку ала аус нагӡатәқәа хымԥада рынагӡара алыршара иазынархоу амчқәа разыҟаҵареи аҵакырадгьылтә хыхьчареи рхархәагақәа иҷыдоу рформақәа разԥхьагәаҭаразы.

Иара убас уи адҵа ҟаиҵеит аҭәылахьчара Аминистрреи Аштаб хадеи иоперативтәу аилазаара рзанааҭ-маҵзуратә зыҟаҵара аҵаразы аҳәынҭқарратә усбарҭақәеи амчратә еилазаарақәеи рмаҵзурауаа радԥхьалара.

Рнапы ианҵоуп аоперативтактикатә зыҟаҵарақәа рымҩаԥгара агәыԥтә архәҭақәа алархәны, Акомандаҟаҵаҩ хада хаҭала иахылаԥшрала.

2026-тәи аҵарашықәс азы амобилизациатә зыҟаҵара аганахьала уснагӡатә хаданы иарбоуп аҳәынҭқарратә напхгараҭара ихадоуи аҭыԥантәи аусбарҭақәеи Арбџьар мчқәеи ҳәоуеиқәшәала русеицура.

Бадра Гәынба ҷыдала араионқәеи Аҟәа ақалақьи рхадарақәа рыхшыҩ азишьҭит дасу хаҭала ирыду аҭакԥхықәра арратә маҵзурахьы анапхьара аиҿкаареи амобилизациатә уснагӡатәқәа рынагӡареи рзы.

Акомандаҟаҵаҩ хада идҵала амобилизациатә зыҟаҵараан ихадоу амчқәа азкызароуп ареспубликеи уи араионқәеи рҟны арра-економикатә, амоблилизациатә лшарақәа рыҭҵаареи раҳасабрбеи, амобилизациа азыҟаҵареи амҩаԥгареи, аҵакырадгьылтә хыхьчара ауснагӡатәқәа рызбареи раан Арбџьар мчқәа рзы урҭ рхархәара, иара убас аҭыԥантәи анапхгаратә усбарҭақәеи, Арбџьар мчқәеи, амчратә еилазаарақәеи русеицура.

Амобилизациатә зыҟаҵарақәа шьаҭас ирымоуп аштабқәеи арратә комиссариатқәеи разыҟаҵара ашьҭыхреи Арбџьар мчқәа рмобилизациатә еиҿкаара напхгара аҭаразы урҭ русура аиқәшәареи.

Акомандаҟаҵаҩ хада адҵа ҟаиҵеит адҵаҟаҵара-штабтә мобилизациатә зыҟаҵарақәеи аштабтә зыҟаҵарақәеи рымҩаԥгаразы ар аҭынч ԥсҭазаараҟнытә аибашьратә ашҟа риагаразы.

Бадра Гәынба рнапы ианиҵеит аибашьратә зыҟаҵара азԥхьагәаҭара амҩаԥгара ҳаамҭазтәи аҭагылазаашьақәа раан аибашьратә хҭысқәа рымҩаԥгашьақәа рыԥсахра ҳасаб азурала.

Ҷыдала хшыҩзышьҭра аҭоуп ар разыҟаҵара аформақәа реиӷьтәра, арҵаратә, аматериал-техникатә база арҿиара, разыҟаҵара арццакреи алҵшәамазаареи, хаҭалатәи аилазаареи реиқәшәара. Хазы адҵа ҟаҵоуп адҵаҟаҵаҩцәа еиҵбацәа, аоператорцәа, уаҩ дзықәтәаам аԥырратә аппаратқәа рзы аԥырҩцәа разыҟаҵара. Арҵара аформа хадақәаны иалкааун атактикатәи атактика-ҷыдатә зыҟаҵарақәа еиуеиԥшым аҭагылазаашьақәа раан, ҽынлагьы уахынлагьы.

Акомандаҟаҵаҩ хада Аштаб хада анапы ианиҵеит азыҟаҵарақәа зегьы реихшьалақәа рыла ажәахәқәа разырхиара, алҵшәақәа рыхәшьарақәеи, ицәырҵыз ауадҩарақәеи, урҭ раԥыхразы ажәалагалақәеи арбаны. Аҵарашықәс ахыркәшара ашьҭахь Аштаб хада Акомандаҟаҵаҩ хада иҟны инанагоит Аԥсны Аҳәынҭқарра Арбџьар мчқәа разыҟаҵара асистема аиӷьтәреи аибашьратә, амобилизациатә зыҟаҵара арӷәӷәаареи рсистема аиӷьтәреи иазку ажәалагалақәа.

Лыԥсҭазаара далҵит аҵарауаҩ-абызшәаҭҵааҩы

95 шықәса дшырҭагылаз лыԥсҭазаара далҵит Раиса Константин-иԥҳа Гәыблиа.

Аԥснытәи аҳәынҭқарратә университет аректорат, апрофессор-рҵаҩратә еилазаара, астудентцәа гәалсра дула адырра ҟарҵоит еицырдыруа аҵарауаҩ, арҵаҩы, Аԥсны иреиҳаӡоу ашкол зҽаԥсазтәыз аусзуҩы, аҵьа аветеран, «Ахьӡ-Аԥша» аорден ахԥатәи аҩаӡара занашьоу, афилологиатә ҭҵаарадырракәа ркандидат, ауниверситет апрофессор Раиса Константин-иԥҳа Гәыблиа лыԥсҭазаара дшалҵыз азы, иагьрыдашшылоит аԥсы лгәакьацәа, лҭынхацәа.

«Раиса Константин-иԥҳа лыԥсҭазаара лалҵра – ари аҵьынџьтәылатә ҭҵаарадырразы мацара акәымкәа, аԥсуа-адыга бызшәаҭҵаара зегь азы цәыӡ дууп. Уи дызхымԥоз ԥҟаран илыман аҵабырг, лнапы ианыз аус азиашара, ауаҩышәара. Абарҭқәа рыла уи лҩызцәеи астудентцәеи рыбжьара ҳаҭыр ду лықәын. Лхы-лыԥсы зегьы лусуреи лколлективи ирызкын, ихадароу акәзар – аԥсуа бызшәа аиқәырхареи арҿиареи рус.

Абаҩхатәра злаз аҵарауаҩ, арҵаҩы активла далахәын аԥсуа жәлар рмилаҭ-хақәиҭратә қәԥара, иаалырԥшуан ауаҩытәыҩсатә позициа ҳаракы, агәымшәара. Лара дреиуан «Ҩажәижәабаҩык Рышәҟәы» ҳәа хьӡыс изауз аԥсуа жәлар еицырдыруа раапхьара знапы аҵазҩыз», – иазгәаҭоуп Аԥснытәи аҳәынҭуниверситет адырраҭараҿы.

Раиса Константин-иԥҳа Гәыблиа лыҭҵаарадырратә, лырҵаҩратә усура зегьы иреиҳау амилаҭ ҵараиурҭа иадҳәалан. Убраҟа 65 шықәса инареиҳаны аус луит. 1986 ш. инаркны 1991 шықәсазынӡа Аԥснытәи аҳәынҭуниверсиет аԥсуа бызшәа акафедра напхгара алҭон.

Раиса Константин-иԥҳа аԥсуа-абаза бызшәақәа рзы специалист дун. Уи ҳаамҭазтәи аԥсуа бызшәа иазку жәабала аҭҵаарадырратә усумҭақәа, амонографиақәа, арҵагатә цхыраагӡақәа, иара убас аԥсуа-адыга етимологиазы аусумҭақәа дравторуп, авторцәа ргәыԥ далоуп.

Р.К.Гәыблиа активла далахәын аԥсуа бызшәа академиатә грамматика ашьақәыргылара, иааигәаӡаны аус ацылуан Аԥсны аҭҵаарадырракәа Ракадемиа Д.И.Гәлиа ихьӡ зху Аԥсуаҭҵааратә институт.

«Аҵарауаҩ, арҵаҩ, ҟәыҕа, абжьагаҩ, ауаҩ гәыҭбаа Раиса Константин-иԥҳа лгәалашәара наунагӡа ҳгәаҵаҿ иаанхоит», – иазгәаҭоуп адырраҭараҿы.

Аԥсны Аҳәынҭқарра абиуџьет иалагалан

Жәамз рыла

Ашәахтәқәеи аизгақәеи рзы Аминистрра ахылаԥшрала Аԥсны абиуџьеттә система ахашәалахәқәа ҳазҭоу 2025 шықәса 10 мзы рыла 922 млн. 473,9 мааҭ рыла иазҳаит. Иҳаҩсыз 2024 шықәса аиԥш-зеиԥшу аамҭа иаҿырԥшны уахәаԥшуазар, уи 6 млрд. 199 млн. 439,5 мааҭ рҟынӡа инаӡеит, убри аан планла иазԥхьагәаҭан – 5 млрд. 576 млн. 138,7 нызқь мааҭ.

Апланҭә рбагақәа 111% рыла инагӡоуп.

Ашәахтә шәатәқәа ралагалара араионқәа рҿы 2025 шықәса 10 мзы рыла абас ала ишьақәгылеит:

Аҟәа: алагалақәа 413 млн. 721 нызқь мааҭ рыла ирызҳаит, иҳаҩсыз 2024 шықәса аиԥш-зеиԥшу аамҭа иаҿырԥшны. Урҭ реицҵалыҵ 2 млрд. 840 млн. 628 нызқь мааҭ рҟынӡа инаӡеит (109%), убри аан планла иазԥхьагәаҭан 2 млрд. 609 млн. 645 нызыкь мааҭ. Гагра араион: алагалақәа иазҳаит 246 млн. 322 нызқь мааҭ рыла, иҳаҩсыз 2024 шықәса аиԥш-зеиԥшу аамҭа иаҿырԥшны урҭ реицҵалыҵ 1 млрд. 878 млн. 523,4 нызқь мааҭ рҟынӡа инаӡоит (110%), убри аан планла иазԥхьагәаҭан – 1 млрд. 711 млн. мааҭ.

Гәдоуҭа араион: алагалақәа ирызҳаит 26 млн. 239 нызқь мааҭ рыла, иҳаҩсыз 2024 шықәса аиԥш-зеиԥшу аамҭа иаҿырԥшны урҭ реицҵалыҵ 569 млн. 649,2 нызқь мааҭ рҟынӡа инаӡоит (112%), убри аан планла иазԥхьагәаҭан – 508 млн. 131,2 нызқь мааҭ.

Аҟәа араион: алагалақәа ирызҳаит 63 млн. 44 нызқь мааҭ рыла, иҳаҩсыз 2024 шықәса аиԥш-зеиԥшу аамҭа иаҿырԥшны урҭ реицҵалыҵ 229 млн. 172 нызқь мааҭ рҟынӡа инаӡеит (174%), убри аан планла иазԥхьагәаҭан – 131 млн. 870,6 нызқь мааҭ.

Гәылрыԥшь араион: алагалақәа ирызҳаит 162 млн. 354 нызқь мааҭ рыла, иҳаҩсыз 2024 шықәса аиԥш-зеиԥшу аамҭа иаҿырԥшны урҭ реицҵалыҵ 351 млн. 91,2 нызқь мааҭ рҟынӡа инаӡеит (149%), убри аан планла иазԥхьагәаҭан – 236 млн. 399 нызқь мааҭ.

Очамчыра араион: алагалақәа лаҟәит 8 млн. 810 нызқь мааҭ рыла, иҳаҩсыз 2024 шықәса аиԥш-зеиԥшу аамҭа иаҿырԥшны урҭ реицҵалыҵ 200 млн. 289 нызқь мааҭ рҟынӡа инаӡеит (73%), убри аан планла иазԥхьагәаҭан – 276 млн. 182,9 нызқь мааҭ.

Тҟәарчал араион: алагалақәа ирызҳаит 1 млн. 848 нызқь мааҭ рыла, иҳаҩсыз 2024 шықәса аиԥш-зеиԥшу аамҭа иаҿырԥшны урҭ реицҵалыҵ 48 млн. 642,8 нызқь мааҭ рҟынӡа инаӡеит (133%), убри аан планла иазԥхьагәаҭан – 36 млн. 495,3 нызқь мааҭ.

Гал араион: алагалақәа ирызҳаит 17 млн 758 нызқь мааҭ рыла, иҳаҩсыз 2024 шықәса аиԥш-зеиԥшу аамҭа иаҿырԥшны урҭ реицҵалыҵ 81 млн. 443,9 нызқь мааҭ рҟынӡа инаӡеит (123%), убри аан планла иазԥхьагәаҭан – 66 млн. 414,7 нызқь мааҭ.

Басариа имҩа аиҭашьақәыргылара иалагеит

Аҟәа ақалақь аҟны

Аҟәа ақалақь, Басариа имҩаҿы мҽхакы ҭбаала аиҭашьақәыргыларатә усуракәа ирылагеит.

Аинвестициатә программа аҳәааақәа ирҭагӡаны имҩаԥысуа аиҭашьақәыргыларатә усуракәа акоммуникациақәа зегьы – аӡымҩангагақәа, аҩаршьҭрақәа, ацрыӡмҩангага уҳәа рыԥсахра азԥхьагәанаҭоит. Анаҩс ашьаҟауаа рымҩа, арлашаратә усуракәа нагӡахоит, иҿыцу аҵәхыԥқәа шьақәыргылахоит, акаҭран шьҭаҵахоит.

«Басариа имҩа жәшықәсала акыр игәыгәҭажьны иҟан, араҟа иҵарны иқәгылан иқәсхьаз акоммуникациақәа рҭагылазаашьа азҵаара. Уажәы «Аӡышьҭра» аӡымҩахгареи ӡыла аиқәыршәареи рзы аусуракәа мҩаԥнагоит. Аусуракәа хыркәшахароуп 2026 шықәса актәи азбжа анҵәамҭазы. Иарбоу аусуракәа ирыбзоураны Аҟәа ауааԥсыра рзы зегьы рыла иманшәалоу даҽа мҩак ҟалоит», - иҳәеит Аҟәа ақалақь ахада ихҭыԥуаҩ Константин Ҭарба.

Абаӷхатәра ахыԥшa анарха

Заур Зыхәба 70 ш. ихыҵит

Вахтанг Аԥҳазоу

Ҳажәлар рдоуҳатә культура уасхырс иамоу аҿаԥыцтә рҿиамҭақәа роуп, рҭоурыхгьы иахәҭакуп. Аха аамҭа ԥхьаҟа ицоит, амилаҭқәа зегьы рҟны еиԥш, аԥсуа жәлар ирылиааауан абаӷхатәра злаз аҟазацәа, алитератураҿы акәзаait, аҟазараҿгьы. Убас, 1970-тәи ашықәсқәа рееиӷшамҭазы дцәырҵит ԥсабарала аҟыбаӷ ҷыда злаз, Очамчыра араион Баслахә ақытан ииз, иааӡаз Заур Зыхәба.

Абжьаратә школ даналга, Аҟәатәи акультуратә ҵаралашаратә ҵараиурҭа ахореографиатә ҟәша дҭалоит, аха иаарласны аестрадатә музыка даараӡа дазҿлымҳахоит. Аԥсуа милаҭтә музыкатә архәагақәа: ачамгәыр, аԥхьарца, аӷымаа, ахымаа рыла дыхәмаруан, ибзианы иҵеит. Арҵаӷцәа бзиақәа: Сира Аӷӡба, Роза Чамагәуа уҳәа урҭ ргәыблра илараaӡон, агәырҵҟәыл бзиа шимаз рбон.

Аҵараиурҭа даналга, инапаҿы иааигахьан иара убас аорӷан, ҳаамҭазтәи агитара, абас-гитара. Есааира амузыка дагәыланахалон, еиуеиԥшым аконкурсқәа иҽрылаирхәуан, аԥхьахәқәагьы ианаршьон.

Аԥсуа жәлар рашәақәа, амилаҭтә музыка абзиабара дазхьанарԥшит аестрадатә гәыԥ аԥҵара, агәаҵԥыҳәарагьы иман. Уи мацара акәымкәа, дышнеи-шнеиуаз аԥсуа ашәақәа рынагӡара иҽазҵәылхны иҽазыҟаиҵон. Уаанӡагьы иарҳәахьан абжьы бзиа шихоу, иаргьы гәыла-ԥсыла иныруан. Ҵабыргны, Заур Зыхәба ибжьы даҽакы еиԥшымызт, ухнахуан, аԥсуа ашәақәа рынагӡараан даараӡа ианаалон. Хара имгакәа ихьӡ еицырдырит. Аҿара амҵәыжәӷақәа агәышьҭыхра инаҭон, ихатә ашәақәа раԥҵарагьы дазнархәыцит. Иҟаларын имҳәа-мырза уи доуҳамчык иҵанаҳәозҭгьы. Иаарласны иҽԥишәо далагеит. Аха диҭахын идгылашаз. Баслахә ақыҭа акультура аӷны аҟны 1979 ш. еиҿикаait аестрадатә гәыԥ «Аԥсилаа». Иаарласны аӡбахә рылаӷит. Уи инанагӡоз ашәақәа арадио ала ирзыӡырӷуан, ачарақәа рҟны ауаа ирҳәо иалагеит.

Тҟәарчалтәи акультура Ахан аҟны атрадициа бзиақәа шьақәгылахьан, 1955 ш. еиҿкаан ахаԥшьгаратә театр (1965 ш. жәлартә театр акәны иҟалеит). Аԥсны ибзианы ирдыруан араҟа аус зуаз алитературатә хеидкыла «Тҟәарчал абжьы» (напхгаӷыс даман Нелли Сабекиа). Ахәаԥшцәа иргәаԥхон иара убас ашахтиорцәа рхор (Георги Шьакаиа напхгара зиҭоз). Аестрада аганахьала рҟыбаӷ аадырԥшуан Бориси Фатимеи Џьопуаа рыла еиҿкааз рҭаацәаратә дует «Абырлаш». Ахәаԥшцәа хәыҷқәа хнаххьан ахәыҷтәы хореографиатә ансамбль (анапхгаӷы – Радион Бигәаа), акьанџьақәа ртеатргьы рыҵахомызт. Ахан акультура ацентрқәа ируакны иҟан, ара аԥсҭазаара еилашуан, аус руан еиуеиԥшым акружоккқәа. Ашахтиорцәа рықалақь агәаны еснагь лахҿыхран. Аполитикатә ашәа ареспубликатә фестиваль «Аԥра – 85» алауреат, ахаԥшьгаратә авокал-инструменттә ансамбль «Дад» акәзар, ахәаԥшцәа ирылаҵәеит.

1986 ш. акультура Ахан аиҳабыс дарҭахьан Заур Зыхәба. Арҭ аҵәаҳәақәа равтор, усҟан агазеҭ «Аԥсны ҟаԥшь» («Аԥсны») аусзуӷы – ашәаҳәаӷи сареи ҳаибадырит, аҟазараҿы рнапы злакуғы далацәажәеит. Уи агазеҭ аҟны икьыԥхьын. Убри аахыс пату еиқәаҳҵоит, иҟазара даара ахәшьара азҭо, бзиа избо сыруаӡәкуп.

Ансамбль «Дад» еиҿкаан 1985 ш. август мзазы. Зынӡа ԥшьӷык еиднакылеит: Заур Зыхәба, Анзор Адлеиба, Сергеи Калбасов, Николаи Казаков. Ахәаԥшцәа рахь аҵәырҵразы даараӡа рҽазыҟарҵон. Ансамбль инанагӡоз ашәақәа амилаҭтә ҷыдарақәа ртрадициақәа ирзааигәан, амилаҭ цәа рыҟәнын. Абри алагьы ахатә хаҿра аанахәеит, ахыԥша наӷит.

Аамҭа кьаҿк иалагӡаны ахәаԥшцәа хызхыз ашәақәа иреиуоуп: Т.Аџьба иажәеинраала «Дыргагәышьеит» (амузыка – О.Ферзба), П.Бебиа иажәақәа ирылху ашәа «Аҭаца» (амузыка – З.Зыхәба), «Ахәылԥазтәи Аҟәа ашәа» (ажәақәа – Т.Ҷаниа, амузыка – О.Хәынцариа); «Амза аҭәымҭоуп, ашәҭ аԥтымҭоуп…» (ажәақәа – Р.Смыр, амузыка – А.Адлеиба); «Бабацеи снызжьны» (ажәақәеи амузыкеи – З.Зыхәба); «Шьҭа сабацари» (ажәақәа – Р.Смыр, амузыка – З.Зыхәба), «Ачара ду» (ажәақәа П.Бебиа).

Усҟан Заури сареи ҳаиҿцәажәараан иазгәеиҭеит: «Хаҭала, сара ашәа анызыӷуа сазхәыцуеит ажәақәа рыртәашьа, рыласшьа, атекст аҵакы. Зны-зынла иҟалалоит ажәақәа азыӡырӷы акгьы аниарымҳәо, аха ахшыӷҵак бзиа аныҟоу азыӡырӷгьы датәнатәуеит». Аханатә ишьҭикааз абри аҟазшьа еснагь дыҟәныҟәон.

Изӡатәузеи, Аԥсны ахьынӡа наӡааӡоз имаҷын аестрадатә ансамблқәа. Ашәа еснагь аԥсуа идоуҳа иацын, абри аҟнытә, ажәлар ирҭахын, иазгәышьуан ашәа ҿыцқәа, анагӡаӷцәагьы рыхьӡ-рыԥша шьҭырхуан. «Дад» аӡбахә анраҳа, рҟазара анырба амузыка зыӷуаз рашәақәа рыдыргало иалагеит.

О.Ферзба иашәақәа ӷба («Агәыцхәырԥхашьагақәа», ажәақәа – Ч.Џьонуа, «Аҽада аҟәышра», ажәақәа П.Бебиа) иманы дрызнеит, В. Ҷкадуа иашәа «Иамои, нас?» рыдигалеит. Еигәырӷьаны урҭ арепертуар иаларҵеит.

Хара имгакәа «Дад» Аԥсны ақалақьқәеи ақыҭақәеи рахь ааԥхьара рырҭон, қәҿиара дулагьы иқәгылон.

1989 ш. З.Зыхәба иӷит ашәа «Ажәлар еидгылеит…» (ажәақәа – В.Ахьиба). Б.Шьынқәба иажәеинраала «Сыдгьыл» иалихыз ашәагьы ахәаԥшцәа шьахәла ирыдыркылеит.

Ансамбль «Дад» анаԥиҵаз З.Зыхәба аԥхьаӡа иргыланы хықәкыс имаз ҳажәлар ирҭахыз аԥсуа ашәа аӡыргара акәын. Иара еснагь иалиԥшааауаз аҟаза инапы иҵыҵыз – апоет ииӷыз ажәеинраала акәын, избанзар уаҟа еснагь иҟоуп аҵакы, излеибарку ахшыӷҵак, иԥшӡоуп, ажәақәа еинаалоуп, амузыка иақәшәоит. Убри азы акәзар ҟалоит иашәақәа зрыдыркыло ҳәа агәаанагара имоуп.

Иахьа џьаргьы акьыԥхь зымбац, џьоукы рхала ажәақәак неидкылаңы амузыкахь аиагара рҽахьазыршәо ҽеим ҳәа дахәаԥшуеит. «Ажәлар гәырӷьартә, ашәа рҳәартә аҭагылазаашьа анрымоу насыԥуп. Ашәаҳәаӷ изгьы жәӷангәашәԥхьароуп», – иҳәоит иахьагьы.

Аестрадатә ашәа ажәлар ирзааигәазароуп, рдунеи иаднакылароуп, аԥсуа ҟазшьа аанарԥшуазароуп, убасҟан ауп рхы-ргәы аҟынӡа ианнеиуа. Ари ихадоу акәны ишьатәуп. Абас ауп дшазхәыцуа акомпозитор, ашәаҳәаӷ.

Иаԥиҵахьоу ашәақәа зегьы еиԥшны дырзыҟоуп, ихаҭа гәыла-ԥсыла идикылоит, дрыхӡыӡааует. Еиӷьуеицәоу ҳәа дрызхәыцуам. Хадара злоу акәны ииԥхьаӡо ирзыӡырӷуа иргәаԥхоит. Иара изы уи зегьы иреиҳауп. Игәалашәоит Аԥсны Аҵьынҵьтәылатә еибашьраҿы Аиааира ашьҭахь Аҟәа, ареспубликатә стадион аҟны аныҳәа азгәаҭараан инаигӡеит В.Ахьиба иажәеинраала «Сыԥсадгьыл» иалхыз ашәа. Иахәаԥшуаз даараӡа иргәаԥханы рнапқәа еинырҟьоит. Аԥсны Раԥхьатәи Ахада В.Г.Арӡынба ашьҭахь дибарц иҭаххазаарын, ианеиқәшәа имаҿа аанкыланы «унапы злаку аус ԥшьа каумыжьын, иацҵала, еиҳау ақәҿиарақәа умазааит!» ҳәа иеиҳәаз ажәақәа ихашҭӡом.

Ҵабыргны, З.Зыхәба иашәақәа, аханатә еиԥш, еиуеиԥшым аконкурсқәеи афестивалькқәеи рҟны аҿар инарыгӡоит, аԥхьахәқәа ааныркылоит. Ишырҳәац ирҳәоит ачарақәа рҟны. Ус анакәха, рыԥсҭазаара анарха амоуп, ажәлар бзиа ирбоит. Урҭ хыԥхьаӡаралагьы имаҷым.

Иахьа, ихазы «агәабзиара аасҭа ачымазара еиҳауп» иҳәоит, игәабзиара ахьхьысҳау аҟнытә. Аха аԥсуа игәаӷь изҭоуп, еицакрагьы ақәым. Аԥсуа ҟазара ахкқәа зегьы аҿиара амӷа ианызар иҭахуп. Абаӷхатәра ҿыцқәа рцәырҵра деигәырӷьоит. Амала иааиԥмырҟьаӡакәа урҭ ааӡалатәуп, аҟыбаӷ злоу алԥшаалатәуп, ирыцхраалатәуп ҳәа дахәаԥшуеит. Химԥада, иҵегьы илшаша рацәоуп, аха дзыхьӡахьоу маҷишьом, инапы иҵихыз игәы рызҭоуп, аҿар иахьрыдыркыло иара изы гәахәароуп. Игәҭаккәа рахьтә изынамыгӡакәа иаанханы иҟоуп акзаҵәык – иаԥиҵаз арок-опера ақәыргылара. Уи 27-ӷык алоуп, досу иара инаигӡо изыԥҵәоуп. Аҟазараҿы лагала бзианы иҟаларын, аха иахьа уажәраанӡа иаанханы иҟоуп. Иара ишиҳәо еиԥш, зегьы аамҭак-аамҭак рымоуп… Макьанагьы дақәгәыӷуеит аԥсҭазаара абаԥ ҳәа. Мшәан, рхатә хаҿра рыманы, рҷыдарақәа еиқәырханы, ирҿиауа ԥхьаҟа ицо ажәлар роуми аԥеиԥш бзиа змоу. Ажәлар рхаҿра еиқәзырхо, ахатәы бызшәа еиԥш, акультура ахкқәа ируакуп аҟазара, уи иузаҟәыҭхом аестрадатә музыкагьы.

Аԥсны амузыкатә ҟазара арҿиараҿы илагалазы акомпозитор, еицырдыруа ашәаҳәаӷ Даур Душьел-иԥа Зыхәба 2024 ш. ианашьан Аԥсны жәлар рартист ҳәа аҳаҭыртә хьӡы. 70 ш. зхыҵыз акомпозитор, ашәаҳәаӷ З.Зыхәба ииубилеи идныҳәалауа, агәабзиареи, аԥсуа иқәраназеи, арҿиараҿы еиҳау аихьӡарақәеи изеиӷьахшьоит.

Хәӷык апоетцәа рӷымҭақәа

Альманах аӡыргара

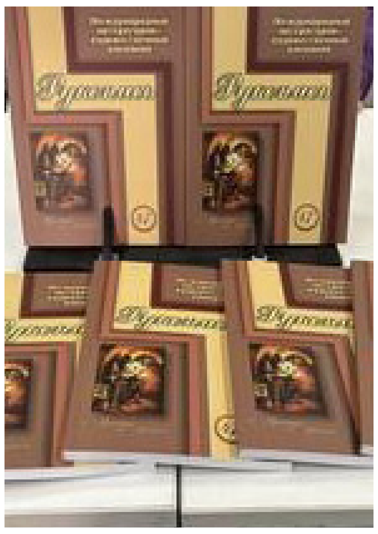

Аҧсуа шәҟәыӷӷцәа аӡәырӷы рырҿиамҭақәа, аҧсуа ҧхьаӷцәа инарҷыданы, егьырҭ ажәларқәа ирдырырц, ирылаҵәарц, еиуеиҧшым абызшәақәа рахь еиҭаргахьаз маҷым Асовет аамҭазы. Убри атрадициа иацҵо иааует иахьагьы. Хаҭала, аҵыхәтәантәи аамҭазы, Иури Коноплианников хантәаӷыс дызмоу Урыстәыла ашәҟәыӷӷцәа Реидгылақәа Жәларбжьаратәи реилазаареи Аҧсны ашәҟәыӷӷцәеи реиӷызареи, русеицуреи ирыбзоураны акымкәан-ӷбамкәан, еиуеиҧшым ҳаҧсуа шәҟәыӷӷцәа рӷымҭақәа еидызкыло ашәҟәқәа рҭыжьра еиҿкааып. Уи, ҳаарада, акрызҵазкуа хҭысуп ҳтәылазы, ҳмилаҭтә культура аӡыргаразы.

Ааигәа, И. Папасқьыр ихьӡ зху Амилаҭтә библиотека аҟны аӡыргара мӷаҧгаз, Ростов-на Дону иҭыҵуа, Жәларбжьаратәи алитература-сахьаркыратә альманах «Рукопись» аҧсуа поетцәа хәӷык ражәеинраалақәа анылеит.

Аҧсны ашәҟәыӷӷцәа Реидгыла ахантәаӷы Вахтанг Аҧҳазоу аӡыргара аартуа ишазгәеиҭаз еиҧш, альманах адаҟьақәа рҟны зажәеинраалақәа кьыҧхьу аҧсуа авторцәа хәӷык рахьтә, хӷык Аҧсны ашәҟәыӷӷцәа Реидгыла иалоуп: Вахтанг Аҧҳазоу, Анатоли Лагәлаа, Гәында Сақаниа-ҧҳа, ӷыџьа – Аҧсны ашәҟәыӷӷцәа Рассоциациа иалоу: Владимир Занҭариеи Илона Кәыҵниа-ҧҳаи роуп.

Уи иқәгылараҿы, ҷыдала, инаҵшьны иазгәеиҭеит, Москва инхо аҧсуа шәҟәыӷӷы Владимир Делба ибзоуроу шмаҷым апоетцәа рырҿиамҭақәа Аҧсны анҭыҵ, Урыстәыла апериодикатә ҭыжьымҭақәа рыла аҧхьаӷцәа дырдырраҿы, иааидкыланы, аҧсуа рҿиара аӡыргара иазку аусмӷаҧгатәқәа реиҿкараҿы Аҧснытәи иӷызцәа дышрывагылоу.

Хаҭала, ашәҟәыӷӷы Владимир Делба иқәгылараҿы дазааҭгылеит, аҧсуа рҿиара ҳаҭыр ақәызҵо, аҧсуа шәҟәыӷӷцәа ирызҿлымҳау, гәцаракрыла ирзыҟоу аурыс интеллигенциа шмаҷым.

«Ҳара ҳгәы аладузароуп, аҧсуа автор изҿлымҳау, аҧсуа рҿиара аӡыргара, аларҵәара иацхраауа, гәык-ҧсыкала иазыҟоу, издыруа ауаа разқәа ахьыҟоу, иахьаҳҧыло. Урҭ аизыҟазаашьа бзиақәеи аимадарақәеи рнаӷсгьы, ахархәареи аҿиареи аҳҭалароуп, иҳарҕәҕәалароуп»,– иҳәеит апоет, апублицист, Аҧсны ашәҟәыӷӷцәа Рассоциациа ахантәаӷы Владимир Занҭариа.

Иажәа хыркәшо, хаҭала, дазааҭгылеит, абаӷхатәра злоу ҳәа дшиҧхьаӡо апоет Илона Кәыҵниа-ҧҳа. Раҧхьа дызлацәырҵыз, хаҭала, лара илхылгаз, дызлаҧшыз, Аҧсны Аҵьынҵьтәылатә еибашьра атема иазку лыпрозатә рҿиамҭа ашәҟәыӷӷцәа хатәрақәа шаршанхаз атәгьы инаҵшьны иазгәеиҭеит.

Аҧсуа доуҳатә культура, алитература аҿиара, аӡыргара иазҿлымҳау ауаажәларратә усзуӷы Беслан Кобахиа иқәгылара хациркит Аҧсны Аҵьынҵьтәылатә еибашьра алагара ӷымчыбжьа шагыз ҳтәыла иаҭааз аурыс шәҟәыӷӷцәа ирыдҳәалаз ахҭысқәа рыла. Иажәа хыркәшо иазгәеиҭеит, аҧхьаҟагьы хаҭала, еиуеиҧшым ажәларқәа рышәҟәыӷӷцәеи аҧсуа шәҟәыӷӷцәеи реимадареи ирызку аиқәшәаракәа, аусмӷаҧгатәқәа реиҿкара ихаҭагьы гәҭакыс ишимоу.

Аиҭагара аус даараӡа аҵакы дуны дшахәаҧшуа иҳәеит апоет, апрозаик аҧсуа поетцәа аӡәырӷы рӷымҭақәа аерман бызшәахь еиҭазгахьоу Артавазд Саредиан. Аӡыргараҿы иқәгылаз апоет, ажурналист Леила Ҧачулиа арҿиара дазааҭгыло илҳәеит уи ишеиднакыло, ишеизааигәанатәуа ажәларқәа. «Аҧхьаҟагьы арҿиаратә усеицура, аиӷызаратә еимадарақәа ирыцҵцатәуп, ирҕәҕәатәуп»,– лҳәеит уи.

Апоет Илона Кәыҵниа-ҧҳа иҭабуп ҳәа ралҳәеит. Хаҭала, лпоезиа иазхьаҧшыз, лгәы азҭазҵаз, акьыҧхь ашҟа ицәырызгаз Владимир Занҭариа шиакәу даӷымсит.

Амилаҭтә библиотека аиҳабы Борис Ҷолариа «Рукопись» аӡыргараан иазгәеиҭеит аҧсуа авторцәа Аҧсны анҭыҵ дырдырра, рырҿиамҭақәа рыларҵәара акыр ишаҧсоу, уи амӷа ишацҵатәу.

Аҭыжьымҭа атираж маҷуп, убри аҟнытә, уажәазы Аҧсныҟа иаашьҭу уи авторцәеи абиблиотекақәеи роуп изауз, аха аелектронтә версиа ала изҭаху даҧхьартә аҭагылазаашьа иоуеит.

А. Хәырбыц-ԥҳа

«Аԥсны»
№80 (21 685) ноиабр 13 2025 шықәса
Шәаԥхьа зегь раԥхьа
apsnygazeta@mail.ru

Иагьлакәны,иагьҵабыргны

Зана – абнауаҩы

Шарида Торчуа

Ааигәа Ҭхьына ақыҭа иаҭааит Урыстәылантәи аҭыхратә гәыԥ. Урҭ хықәкыс ирыман Зана-абнауаҩы илызкны ареportаж аҟаҵара. Аха излеилкаахаз ала, дара иныҵыҩ-аҵыҩны ираҳахьаз ада конкретла аинформациа ҳәа акгьы рымамызт. Аҭыԥантәи ауааԥсыра ианрацәажәа ашьҭахь, иазырӡбеит аамҭа алхны, иҵегьы Зана лҭоурых ҭҵааны аҭыхрақәа мҩаԥыргарц. Аҭыхратә гәыԥ Ҭхьына ианаҭаа, сқыҭа аҟынтәи аҭел исзасит «зны Зана илызкны ибмыҩхьази, лҭоурых аиҭаҳәаара былшоума» ҳәа. Убасҟан архив аҟны сашьҭаланы исыԥшааит 23 шықәса раԥхьа Зана илызкны изыҩхьаз астатиа. Уажәы ҩаԥхьа уи аԥхьаҩцәа ишәыдаагалоит.

Саныхәыҷыз санду зныкымкәа-ҩынтәымкәа исзеиҭалҳәаахьан Зана илызкыз ажәабжьқәа. «Уи дыбнауаҩын» – ҳәа лажәа дналагон. Саргьы лакәк сзеиҭалҳәоз џьшьа слымҳақәа кыдҵаны сылзызӡырҩуан. Аха саныҩеидас, санду исзеиҭалҳәоз шлакәмыз, иштабыргыз еиҳа агәра зго салагеит.

Дызустадаз Зана? Абри аҩыза азҵаара аԥхьаҩ изцәырымҵырц залшом. Зана дазусҭаз аилкаара акырынтә рҽазыршәахьан Аԥснытәи ҳҵарауаа, шьоукы ишьақәдырҕәҕәон уи раԥ ԥҳәысын ҳәа, даҽа шьоукы – дыбнауаҩын ҳәа. Иара убас Зана дызусҭатцәҟьаз лҭоурых аҭҵаараз Аԥсныҟа иаахьан аӡәымкәа-ҩыџьамкәа еицырдыруа аҵарауаа. Раԥхьаӡа акәны 1962 шықәсазы Зана лҭорых аҭҵаараз, Ҭхьына ақыҭан дааны дыҟан апрофессор азоолог Алеқсандр Машковцев. Ашьҭахь уи иусура иациҵеит апрофессор Борис Поршнев. Арҭ аҩыџьегьы рыԥсҭазаара ианалҵ, русура аҵыхәтәанӡа анагӡаразы 1971 шықәсазы Аԥсныҟа дааит апрофессор, антрополог Игор Бурцев. Ари зызбахә ҳҳәаз аҵарауаҩ уажәааигәа

ҩаԥхьа Ҭхьына ақыҭан дыҟан. Уи Олег Алиев напхгара зиҭоз ателеканал ОРТ аҟынтәи аҭыхратә гәыԥ дацын. Урҭ иҭырхуан Зана илызкыз адокументтә фильм. Аҭыхратә гәыԥ Ҭхьына иҟанаҵ сара алшара соуит апрофессор Игор Бурцев иҿцәажәаразы. Уи исзеиҭеиҳәеит апрофессорцәа Алеқсандр Машковцеви Борис Поршневи русура атәы, иара убас иара иусура атәгьы.

Зана Ҭхьына ақыҭан Абаажә ахәы аҳаблан инхоз аамсҭа Едгьы Генаба иҩнаҭаҟны дыҟан. Агәыла-азла дызбахьаз зегьы абнауаҩы ҳәа илышьҭан. Зана данырбаз иарбан шықәсоу, мамзаргьы дахьырбаз иахьауажәраанӡагьы инҭкааны ишьақәыргылам. Изларҳәо ала, уи дырбеит ашьхара бна Заадан, убри аҟнытә лыхьӡгьы Заадан иахаршалоуп. Зана Заадан ашьхақәа рҿы абна дахьылаз зылаԥш дыҵашәахьаз ауаа лыкра иашьҭан, аха уи ус имариамызт. Акыр аџьа баны ирыулакгьы данырк, лҿаҳәаара уадаҩхеит: уаҩытәыҩса дизынкыломызт, дықәԥон, дыцҳауан, амчазгьы дкәадамызт. Ианылмыхәааӡа лхы дамыхәо дрыпҟеит, дмыцҳаларц азы аҿаԥа лҿарҵеит, дыршьаҳаит.

Иҟаларын Зана дзымԥыхьашәаз ауаа акырынтә дырҭихьазҭгьы, Заадантәи ашьхақәа рҟны инхоз аҭауад М. Ачба иҟны дналагаанӡа. Зана аҭауад иҟны дналагаанӡа ллымҳақәа кылыжәжәан аҳаиуан алымҳақәа анкылрыжәжәо еиԥш, лӡамҩа адамыҕа анын. Аҭауад иҿы хԥаҟа шықәса дыҟан, аха гыгшәыгҵас лхы ахьымҩаԥылгоз азы дҭакны диман. Нас М. Ачба иҟынтә Х. Ҷолокәуа иахь

Иныҟәырԥшшәа Зана дахьаныз аҭыԥқәа

дналагеит. Ԥыҭрак ашьҭахь Зана ҳамҭас дирҭеит ари аҭауад иахь ласы-лассы сасра инеилоз аамсҭа Едгьы Генаба. Уи Зана дҿаҳәаны иқыҭахь – Ҭхьынаҟа даанигеит. Убри инаркны Зана лҭоурых еиҳа инарҵауланы иҭҵаауп.

Зана лыԥсҭазаара далҵит XIX ашәышықәса 80-90-тәи ашықәсақәа рзы. Алеқсандр Машковцеви Борис Поршневи иаҳхысыз ашәышықәса 60-тәи ашықәсқәа рзы Ҭхьына ақыҭан ианыҟаз ирыниеит Зана дызбахьаз, хаҭала дыздыруаз абыргцәа Ламшьаҵә Сабекиа(105шықәса зхыҵуаз), уи иаҳәшьа Дыгәа Сабекиа (85 шықәса зхыҵуаз), Нестор Сабекиа (120 шықәса зхыҵуаз), Кәакәана Кәыркәнаа (120 шықәса зхыҵуаз), Алықьса

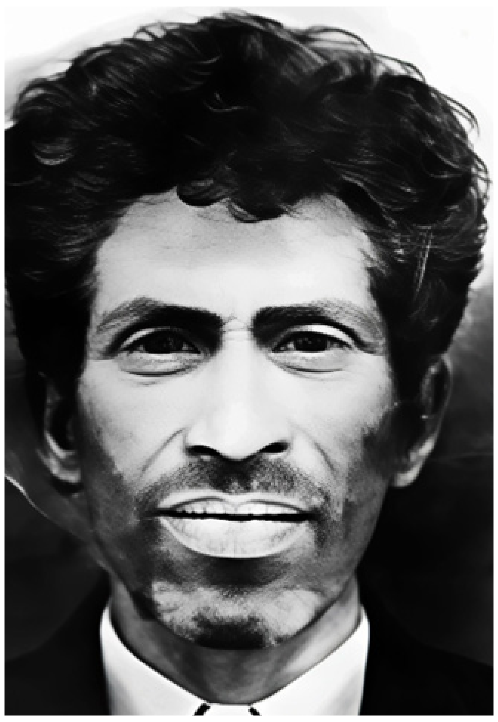

Ҵәыџьба (130 шықәса зхыҵуаз). Абарҭ абыргцәа ргәалашәарақәа рыла иалыршахеит Зана лҭоурых инарҵауланы аилкаара.

Аамсҭа Едгьы Генаба Зана Ҭхьынаҟа данааига дҭаимкыр ада ԥсыхәа ҟамлеит, избанзар, гыгшәыгҵас лхы мҩаԥылгон. Лхәы акәзар, ахышә хәыҷы аҟынтәи илырҭон, лааигәара аӡәгьы дналышьҭӡомызт, ахыц иҭаку агыгшәыг еиԥш, дҭагьежьуа дҭан. Уахынла дылаиаԥ, ма илықәылҵаԥ ҳәа илырҭоз аҵәарҭа кыкәны икалыжьуан, дахьҭакыз напыла анышә жны дҭаиаНы дыцәон. Нас, хәыҷы-хәыҷла лыҽлырҭынчуа далагеит. Аха уеизгьы хԥаҟа шықәса лааигәара уаҩытәыҩса дналышьҭӡомызт. Ус хәыҷы-хәыҷла ауаа дрышьцыло, дахьҭакыз аҟынтә аҩны аҿаԥарахь диаргеит. Ԥыҭраамҭак уаҟагьы дҿаҳәаны дрыман, нас доурышьҭуа иалагеит. Лара аҩны даԥырҵны хара дцаӡомызт, афатә ахьлоуаз дадԥшылон.

Зана ӡынгьы-ԥхынгьы адәахьы дыҟан, мамзаргьы ишшны аҩны иаҿакыз аҿаԥара дыҩнан. Аԥхарра бзиа илбаӡомызт. Зана аҿаԥараҿ дшыцәоз интересс измаз ақыҭауаа кылԥшны илыхәаԥшуан, лабала илкьысны даадырԥшуан, лара дгәааны алабақәа рымлыжәжәон, ахәыҷқәеи аҩнытәи аԥстәқәеи хаҳәи-мҿыхәи иалыргон.

Зана лыԥшра-лсахьа акәзар, лцәа еиқәаҵәан, лнапсыргәыҵеи лшьапсыргәыҵеи рыда лхы инаркны лшьапаҟынӡа дқамсаӡа ахәы лықәын. Изларҳәо ала ахәы лҿан. Лыхцәы акәзар, иџыԥхьӡа, еиқәаҵәааӡа лӡара аҟынӡа инаӡо илықәԥсан. Лоура-лыҭбара акырӡа идуун, лхылҿы ауаҩы дацәшәартә иаазҟьаҟьаны, лыцлымҳәақәа аалгәыгәны хаара-бзарак рыҵамкәа иҟан. Лҿырҟьара акырӡа идуун, лхаԥыцқәа ҟьаҟьан, лыблақәа агыгшәыг аблақәа реиԥш амца рхыҳәҳәылон.

Зны-зынла дызхыччоз уаҩытәыҩса изымдыруа, даалҟьаны аччара далагон, аха абжьааԥны дԥышәарччо, мамзаргьы дҵәыуо аӡәгьы димбацызт. Ацәажәара акәзар, ажәакгьы лызҳәаӡомызт. Акыр шықәса аԥсуаа ирыланхоз абнауаҩы ԥсыуа жәакгьы лзымҵеит. Ус ауаҩытәыҩса изеилымкаауаз быжьқәак лхылҵуан, лгәы ԥжәаны даныҟаз арҵәаа ҳәа дыҳәҳәон. Ллымҳақәа даара иҵарын, лыхьӡ анухәалак ахьышәҭҳәа дхьаҳәуан, аԥшәма Едгьы Генаба напыла илирбоз акык-ҩбак налыгӡон, ибжьы дацәшәон.

Ашықәс рацәа нызҵыз Зана, дызбахьаз изларҳәо ала дажәӡомызт, лҽылыԥсахӡомызт, лыхцәы шлацк аларшәымызт, лхаԥыцқәа зегьы еивҵрыԥхаа иҵагылан, лымч шлылац илылан. Лызнапык ала 50 кьыла аџьықәреи зҭаз ааҵәа шьҭылхуан, ажь афара анылҭахыз аӡахәа ашьапы кны днахаНы аҵла илбааҳәаны инкалыжьуан, амшә еиԥш дықрамҽо ашәыр дашьҭаланы аҵла ақәцә дхалон. Зана лшьамхы даара иҵарын, аҽқәа драԥхныҩлон. Ҭхьына ақыҭа иалсуа аӡиас Мықә хыш-хыҵәаны ицозаргьы, ӡынгьы-ԥхынгьы дҭаланы дыруан, иахьагьы лыхьӡ зху аӡыхь аҟны асы шьҭазаргьы лҽылкәабон. Акамбашьқәа аԥхын ашоуразы рыҽдырхьшәашәарц акәарақәа иахьырҭатәоз ларгьы дрыцҭалон, бзиа илбон уахынла аныҟәара, ахаҳәқәа рылахәмарра, еинҟьаны рыԥҽра.

Зана амаҭәа ашәҵара лҭахӡамызт, лҽеилыхны аныҟәара бзиа илбон, дыкны илшәырҵоз аҵыкқәа ԥыжәжәаны икалыжьуан, амала лыгәчама инакәыршаны дхызҩашаз акы аныҟәгара лдырҵеит. Ус дышнеи-шнеиуаз аҩныҟагьы дыҩнало далагеит, аха аԥшәмацәа дыздырԥхьалоз аишәа ашҟа днеиӡомызт, иаразнак ддәылҵны дцон.

Афатә еилылхӡомызт, илырҭалакгьы лфон. Зегьы иреиҕьылшьон акәац еимыжәжәаны, аԥсыцәгьара аарԥшны афара. Зны-зынла аҩыжәра бзиа илбон, ианылжәлак лгәалаҟазаара бзиахон, нас ижны илымаз лыжра дынҭаианы, мамзаргьы ахәышҭаараҿы ахәа дылаианы дыцәон.

Зана ауаа ирҿылҵааз зынӡаск имаҷӡан, ус баша дрылашьцылеит аҟароуп. Уи зыҟны дыҟаз аԥшәмацәа рҽазыршәон ауаҩы иҟазшьа-ицәаҩа ларшьцылара, аха рџьабаа зегьы лҵшәадахеит, дшыбнауаҩыз даанхеит.

Зана – абнауаҩы ауаҩытәыҩса ицәаҩа ашьҭыхра лылмшеит, аха уи лҭоурых аҿы иҟоуп иџьоушьаша акы – Зана данхеит, илыхшеит ахшара.

Апрофессор Б. Поршнев ианҵамҭақәа изларҳәо ала, Зана илыхшеит ԥшьҩык ахшара. Ишырҳәо ала, ахшара шаалоулак аӡыхь аҟны инаганы илкәабон. Унацәкьыс нӡааукылар ихнаҵәоума уҳәартә ихьшәашәаз аӡы ахәыҷқәа ирзычҳаӡомызт, иԥсуан. Ашьҭахь агәыла-азла лышьклаԥшны аӡҟы дылкәабарц дшылгоз дыкны длымырхит, драаӡеит. Ихьӡырҵеит Хәиҭ.

Хәиҭ иан леиԥш иаргьы иоура-иҭбаара уамак ала идуун, ицәа еиқәаҵәан. Гәылаки иареи рыгәқәа еизынхан, реидыслара иахҟьаны иаргьа напы хҵәан, аха иусураҿы иԥырхагамызт, изнапык ала аҵла дықәланы ажь иҭаауан. Хәиҭ абжьы бзиа ихан, ашәаҳәаара бзиа ибон. Иара дҭаацәаран. Иқәрахь днеиуа даналага иқыҭа Ҭхьына ааныжьны нхара ҳәа Тҟәарчалҟа диасит, иара уаҟа иԥсҭазаара далҵит 1954 шықәсазы, 70 шықәса дшырҭагылаз. Анышә дамардеит Ҭхьына ақыҭан, иан дахьжыз Гьенабаа рнышәынҭрақәа рҿы.

1971 шықәсазы Б.Поршнев иусура иациҵеит апрофессор антрополог Игор Бурцев. Зана лҭоурых аҭҵаара згәы иҵхоз апрофессор Аԥсны дахьааиз еицырдыруаз аҵарауаҩ, археолог Иури Николаи-иԥа Воронови иареи еибадырит. И. Воронов 60 – тәи ашықәсқәа раан Б. Поршнев Зана анышә дахьамадоу аҭыԥ аилкаара зы имҩаԥигоз аԥшаарақәа дрылахәын. Ашьҭахь И. Воронов ибзоурала И. Бурцев дидырueит усҟантәи аԥшаарақәа ирылахәыз аҭоурыхҭҵааҩы, абызшәадырҩы Владимир Сергеи-иԥа Ориолкин. Абарҭ ауаа ирҭаз ацхыраарала И. Бурцев Генабаа рнышәынҭрақәа рҿы Зана лыԥсыжырҭа аԥшаара деиҭалагоит. Уи аҟны ақыҭауаа даараӡа ицхыраауан. Абыргцәа идырбон Зана анышә дамадоуп ҳәа ргәы иахьаанагоз аҭыԥқәа – ажәытә ԥсыжырҭақәа. Урҭ изларҳәоз ала, Зана дахьнаҭмыз азы егьырҭ анышәынҭрақәа инарцәхыкны джызар акәын.

Б. Поршнев аԥшаара ахьымҩаԥигахьаз аҭыԥқәа ааныжьны, И. Бурцев Зана лнышәынҭра аԥшаара далагеит лыҷкәын Хәиҭ дахьжыз акәшамыкәша. Хәиҭ дахьжыз метрак аҟара набжьаны ирыԥшааит жәытә ԥсыжырҭак. Уи ҩметрак инеиҳаны аура аман. Иаадырԥшыз аԥсыжырҭа ахаНы ирбеит асаркьа, ашьапаҿы анышә иамфацқәа еиқәханы иҟаз агалошқәа, урҭ рыҵаҿы ирнын «Товарищество «Проводник», 1888г».

Ирбаз агалошқәа даара идуун аԥҳәыс лшьапы азыҳәан. Иаарԥшыз анышәынҭра, абыргцәа изларҳәаз ала, Зана илтәызар акәын. Аха уи ҿаԥызҽуаз ыҟан, иаҳҳәаԥ, анышәынҭра ахаНы ирбаз асаркьа аҭыԥан Зана акрызлалфоз аџьам ыҟазар акәын. Аиашазы, ашьҭахь излеилкаахаз ала ирбаз аҭыԥ аҟны анышә иамадаз Зана лакәӡамызт. Ирбаз ахыбаҩ ала аҵарауаа ишьақәдыргылеит аԥҳәыс лыԥсы анҭаз лхаԥыцқәа рыбжеиҳарак шкаԥсахьаз, Зана лакәзар, лхаԥыцқәа зегьы еибган.

Игор Бурцев Генабаа рнышәынҭрақәа рҿы уаҳа аԥшаарақәа рымҩаԥгара азин иимҭеит усҟан зыԥсы ҭаз Кьынта Генаба. Уи иҭахымхеит иабацәа рнышәынҭрақәа рыртытра, убри иахҟьаны аԥшаарақәа анаанкылаха И. Бурцев дрышьҭаланы иԥшааит Зана лхылҵшьҭра еиуаз. Иара убас Зана лҭоурых ахарҭәаараҙы дрыҿцәажәеит хаҭала дыздыруаз абыргцәа, иаҳҳәаԥ Нестор зыхьӡыз ақыҭантәи абырг, 130 шықәса зхыҵуаз. Уи иажәақәа рыла, XX ашәышықәсақәа 30-тәи ашықәсқәа рзы Аԥсны ауааԥсыра ашәҟәы ианҭаргалоз Зана лыҷкәын Хәиҭ Сабекиа ҳәа дҭаргалеит.

1975 шықәсазы ҩаԥхьа Аԥсныҟа дааит И. Бурцев, гәыԥҩык ауаа ицны. Урҭ аҳәынҭқарра аҟынтә азин ганы Генабаа рнышәынҭрақәа рҿы аԥшаарақәа ирыцырҵеит.

И.Бурцев напхгара зиҭоз агәыԥ имҭәа-имгыла ирыԥшааун Зана лыԥсыжырҭа. Ирыԥшааит ижәытәӡатәиқәаз даҽа 7 ԥсыжырҭак. Урҭ рахьынтә акы аинтерес укыртә иҟан. Уи ахьырбаз Хәиҭ анышә дахьамадаз аҟнытә 4 метрак ракәын иабжьаз, анышәынҭра уи аҟара иҵаулаӡамызт. Изларҳәо ала, Занагьы иҵауланы дрымжӡеит, анышә анԥырҟа аӡы ҩеиуа иахьалагаз азы. Ирыԥшааз ари анышәынҭра ахаҿы асаркьа рбеит. Аха зегьы реиҳа иџьашьатәхаз ирбаз абаҩқәа ракәын. Излашьақәыргылахаз ала уаҟа ижыз аԥҳәыс лывара дықәыриаНы, лшьапқәа лгәы иҵаԥсаны джын. Издыруада, убри азы акәзар абыргцәа Зана ауаа шыржуа еиԥш, дрымжӡеит зырҳәозгьы!?

Аԥшааҩцәа излашьақәдыргылаз ала, ара анышә иамадаз аҭоубыҭ дҭаӡамызт, ашьаршьаф дылаҳәаны ауп дшыржыз. Ирбаз абаҩқәа ауаҩытәыҩса ибаҩқәа излареиԥшқәамыз ыҟан, еиҳараӡакгьы ахыбаҩ. Абаҩқәа рыцқьаны, еиқәыршәаны Москваҟа иргеит. Уаҟа алабораториаҿы иахьнаргаз Галина Виачеслав-иԥҳа Лебединскаиа ахыбаҩ араԥ ԥҳәыс илтәуп ҳәа шьақәлыргылеит.

Зана драԥ ԥҳәысын ҳәа акырынтә ирҳәахьан Аԥснытәи аетногрофцәа, аҭоурыхҭҵааҩцәа. Еиҳараӡакгьы еицырдыруа аҵарауаҩ Ш.Д.Иналиԥа Зана драԥ ԥҳәысын ҳәа шьақәирҕәҕәон. И. Бурцев ари азҵаара ус иаанимыжьӡеит, иҭиҵааит. 1971 шықәсазы раԥхьаӡа Аԥсныҟа данааз уи азҵаара шьҭихит. Ҭхьынаа ибзианы ирдыруан араԥ иԥшра, исахьа. Изларҳәо ала, Пиотр I ихаан Петербургынтә Аԥсныҟа иааган араԥцәа, уаҟатәи аҳауа рзымычҳакәа. Ара иахьааргаз аԥсуа ҭауадцәа хәуцәас ирырҭеит. И. Бурцев урҭ араԥцәа рхылҵшьҭрақәа дрышьҭаланы иԥшааит. Аха Зана илхааныз абыргцәа еицҿакны ирҳәон уи дышраԥ ԥҳәысмыз, дшыбнауаҩыз. Ус анакәха, Генабаа рнышәынҭрақәа рҿы араԥ ԥҳәыс джызар ҟалон. Зана лԥа Хәиҭ ихыбаҩи ирыԥшааз ахыбаҩи злеиԥшу ҳәа акгьы рымам ҳәа ишьақәыргылоуп. Абасала, Зана – абнауаҩы лнышәынҭра макьана иԥшаам.

И. Бурцев иажәақәа рыла, Зана анышә дахьамадоу аԥшаара аус иацҵахоит, «уи уажәшьҭа сара исылымшаргьы сус назыгӡаша ҟалоит», – иҳәеит апрофессор.

Алиса Гәажә-ԥҳа
Алиса Гәажә-ԥҳа

Здоуҳамч ӷәӷәоу актиор ду

Кьасоу Ҳагба 75 шықәса ихыҵит

Алиса Гәажә-ԥҳа

Сынтәа 75 шықәса зхыҵра азгәазҭо Аԥсны жәлар рартист, «Ахьӡ-Аԥша» аорден III-тәи аҩаӡара занашьоу, С.И.Чанба ихьӡ зху Аԥсуа ҳәынҭқарратә драматә театр асценаҿы ҟазара ҳаракыла, еиуеиԥшым иҵоуроу ахаҿсахьақәа назыгӡахьоу Кьасоу Золотинска- иԥа Ҳагба агазеҭ «Аԥсны» аредакциа азы шәиубилеи инамаданы, аамҭа шәымазар, ианышәзыманшәалоу ҳаиҿцәажәар ҳҭахуп ҳәа аҭел ҳаизасит. Аԥсны алахьынҵа аӡбара рнапы ианушәа зхы мҩаԥызго шьоукы реиԥш акәымкәан, даара дшеилахазгьы, агазеҭ «Аԥсны ҟаԥшь» сзааӡаз ауп, даара ҳаҭырла сазыҟоуп, мап сызшәыцәкуам. Усқәак сымоуп, рҭыԥ ишаақәыстцалак аҭел сышәзасуеит», – иҳәан, ҳажәа ҩбамтәкәан, даҳмыргәамҵыц дахьыҟало аҭыԥахь ҳнеирц шиабжьаагазгьы, аредакциахь даҳзымҩахыҵит.

Ҳәарада, ауаҩ хатәра иаамысҭашәара, ихымҩаԥгашьа мацарагьы иуанаҳәоит.

Кьасоу Ҳагба зҟазара аҩаӡара ҳараку актиор дууп, уи иактиортә ҟазара инаваргыланы ирацәоуп еиҿибаауа аусқәа, ганрацәала иҭбааууп уи идунеихәаԥшра. Еиуеиԥшым аамҭақәа рзы еидибалахьан еиуеиԥшым аиҳабыратә маҵуратә ҭыԥқәа. Еиҳа ианыуадаҩыз аамҭазы, Аԥсны Аҵьынҵьтәылатә еибашьра ашьҭахь, 1995 ш. инаркны 1999 ш. азынӡа Аԥсны акультура аминистрс аус иуан. Аамҭақәак рзы, Аԥсны Аҳәынҭқарра Раԥхьатәи Ахада иабжьгаҩыс дыҟан, Аԥсны Жәлар Реизара адепутатс далырххьан. Аха, зегь раԥхьа инаргыланы, Кьасоу Ҳагба дыруаӡәкуп зыԥсадгьыли зыжәлари згәыӷырҭоу, уи чарҳәара азызуа, згәаанагара аартны ирҿагыло, иҿаԥызҽуа.

«Зқьынтә иҟауҵахьоу усзаргьы, акырынтә́ асценаҿы инаугӡахьоу хаҿсахьазаргьы, уажәада иҟаумҵацшәа, раԥхьаӡа акәны инаугӡошәа уазнеиуазароуп. Иарбан усзаалак ишьцыларахар, усҟан уи ҭацәхоит, ихаҭәаахаӡом.

Шәымҭацыԥхьаӡа, ҿыц иааурҭуа, ҿыц узызнеиуа, аҟазара аума, даҽакы иадҳәалоума, аԥсы ҭаны иаанхоит, еиқәхоит. Агәы-аԥсы аҵаны иҟауҵо, инаугӡо, ахааназ иԥсӡом, аԥсы ҭазааует», – иҳәеит Аԥсны жәлар рартист, еиуеиԥшым аиҳабыратә маҵзуракәа рҟны аусура анидыргалазгьы, актиортә ҟазара шәымҭак ишнимыжьыз, ишеидибалоз азгәаҭо.

Уи ус шакәу шьақәнарӷәӷәоит, анаҩстәи игәалашәара:

– Киев ақалақь аҟны сыҟан усқәак реиҿкаарազы. Уи аамҭазы П.Кальдерон иҩымҭа иалхыз аспектакль «Аԥсҭазаара ԥхыӡуп» ықәиргылон, Аԥсны жәлар рартист, аԥышәа змоу арежиссиор Валери Ақаҩба. Сара ароль хада сыхәмарӡомызт, амала агәыԥ срылахәын. Аспектакль аҟны ахәмарразы иусқәа ныжьны сааит…

Раԥхьатәи ароль, аԥсуа сценаҿы инеигӡоз ахаҿсахьа игәаларшәо, усҟан имаз, асценахь ицәырҵра иацыз агәыхыҭ-хыҭра, уиижьҭеи 50 шықәса инарзынаԥшуа ишцахьоугьы, ишизынхаз азгәаҭо, зҟазара аҩаӡара ҳараку актиор дазааҭгылеит, аепизодқәа рҟны дшыхәмархьаз, аха раԥхьа асценахь дызлацәырҵыз, Қарҭтәи атеатртә институт даналга ашьҭахь иқәдыргылаз адипломтә усумҭа «Аԥеиҳабы» шакәу. А.Вампилов иҩымҭа иалхыз ари аспектакль аҟны, Кь.Ҳагба инаигӡон аԥеиҳабы ироль, Ҭемраз Чамагәуа – аԥеиҵбы.

Ҳаиҿцәажәараан уи ҷыдала, иазгәеиҭеит, аԥсҭазаараҿы ицәтәымыз, иашьашәаламыз аҟазшьақәа раарԥшра лассы-лассы ишиқәшәоз, аха ишиқәҿиоз.

«Ихадоу ахаҿсахьа анагӡара сқәашьхеит ашәҟәыҩҩы, адраматург Анзор Мықәба иҭоурыхтә пиеса, арежиссиор Дмитри Кәартаа иқәиргылаз «Ашәқәа зегь анаарту» захьӡыз аспектакль аҟны. Уаҟа сара инасыгӡон, аԥсуа жәлар рышьҭамҭа, рдаракәац ақәхра зҭахыз, аԥсуаа гәаӷла, цәымӷрала ирзыҟаз аурыс еинрал ироль.

Аиашазы, аԥсҭазаараҿы исыцәтәымыз ауаҩы ироль, ихаҿсахьа, сара исҟазшьазшәа, схы-сгәаҿы инаганы сазнеит, иаасырԥшит. Исгәаԥханы сыхәмарит. Аԥсуа драматә театр акорифеицәа, абаҩхатәра злаз актиорцәа дуқәа: Азиз Агрба, Леуа Касланӡиа, Минадора Зыхә-ԥҳа уҳәа иргәаԥханы исымадырҽхәеит усҟан. Сара сзы уи ҳәарада, инасыԥын. Аха, ас еиԥш ауаҩы џьбара ихаҿсахьа қәҿиарала аарԥшра ахьсылшаз азныказы, «сара суаҩы цәгьоума, ауаҩы цәгьа иҟазшьа аарԥшра зласықәҿиеи?!»– ҳәа агәҭынчымра снаҭеит.

Актиор ду иажәақәа рыла, иҟоуп ауаҩы аԥсҭазаараҿы иқәҿиои иқәымҽиои, аха уи дызлаго аус иқәҿиарц азы зегь раԥхьа дацәымшәароуп, дацәхьамҵроуп, иҽазишәароуп. Дарбанызаалак, аҭакԥхықәра ихы иадҵаны дызлаго аус, гәык-ԥсыкала анагӡара дшазнеиша азы ахықәкы анықәиргыла хымԥада алҵшәа аимур ҟалом.

Имаҷым, актиор ҟазшьала ицәтәыму ахаҿсахьақәа реиԥш, шьахәла иааирԥшхьоу иҵоуроу, акрызҵазкуа, иалукааша, еиуеиԥшым ахаҿсахьақәа.

– А.Грибоедов иҩымҭа «Зыхшыҩ зызрыцҳароу» иалхыз, арежиссиор В.Ақаҩба иқәиргылаз аспектакль аҟны Молчалин ироль насыгӡон. Уи ахаҿсахьагьы сыцәтәымын, аха аспектакль ақәыргылара ашьҭахь, даара ацәажәара бзиақәа ахылҿиааит, сара инасыгӡаз Молчалин ирольгьы алыркааит.

Б.Шьынқәба ироман «Ацынҵәарах» иалхны арежиссиор А.Терентиев аспектакль аныққәиргылоз, хаҭала, сара уи сгәы изҭамызт. Исҭахын аԥсуаа ҳхьаа, ҳгәырҩа, ҳрыцҳара еиҳа изныруаз аԥсуа режиссиорк иқәиргылар. Аха Брежнев изкны аспектакль қәҿиарала иқәиргылеит ҳәа даарыԥхьеит. Сара Ҳамыҭбеи ироль насыгӡон, уи ижәлар рахь ихы рханы иихәаз амонолог дуун, аҵакгьы ӷәӷәан. Ахәаԥшцәа даара ибзианы ирыдыркылеит. Араҟагьы Ҳамыҭбеи ихаҿсахьа аарԥшра сықәҿиеит.

Аԥсуа жәлар рартист Азиз Агрба иҩымҭа иалхны, Аԥсны жәлар рартист, арежиссиор Валери Ақаҩба иқәиргылаз аспектакль «Аԥсҳа Леон» аҟны, Аԥсҳа ироль насыгӡон. Уи сгәысыԥса зегь адҵаны, ижәҩа иқәыз ахьанҭара зегь схы-сгәаҿы инаганы, иснырны сазнеит. Аха аспектакль анххаркәша, Қарҭынтәи иааз акомиссиа анахәаԥш, иаанкылатәуп рҳәеит. Автор Азиз Агрба дҭактәуп, иқәзыргылаз Валери Ақаҩба дахьынтәааз Москваҟа дышьҭтәуп ҳәа адҵақәа ҟарҵеит. Аҭыӡшәа ахылҿиааит. Аха, усҟан апартиа Аԥснытәи аобком аиҳабыс иҟаз Борис Виктор-иԥа Адлеиба, аҭыӡшәа гәхьаас имкыкәа «Ари аспектакль Лыхнаштәгьы, Мықәаштәгьы иқәҳаргылоит» – иҳәеит ҿыӷәӷәала. Ус иагыҟаҳҵеит, «Аԥсҳа Леон» аспектакль ҳахәмарит Лыхнашҭеи Мықәашҭеи – дҳацәажәон Кьасоу Ҳагба.

Аԥхьаҟа еицырдыруа актиорны иҟалашаз Кьасоу Ҳагба ҳаиҿцәажәараан излазгәеиҭаз ала, аханатә, актиор изанааҭ алхрахь дхьаԥшанӡа, даныхәыҷыз Асовет аамҭазы иҭыхыз, хаҭала, дызхәаԥшуаз адукатцәа ирызкыз афильмқәа анырра инаҭаз инамаданы, даара игәаԥхон адукатра. Усҟан дазхәыцуан аԥхьаҟа ари азанааҭ алхра.

«Адукат изанааҭ даара ишысгәаԥхозгьы, аамҭаказы, ажурналистика сыԥсы аҿҳәараны избон. Аха сыԥсҭазаараҿы актиор изанааҭ аԥыжәара агеит.

Саныхәыҷыз, аԥсуа театр агәыԥ ақыҭақәа ирҭаауан. Раԥхьаӡа акәны сызхәаԥшыз, Аԥсны жәлар рартист Еҭери Коӷониа-ԥҳа дахьыхәмаруаз акамедиа, «Дамошьниа» захьӡыз аспектакль ахаан исхашҭуам, убриаҟара сгәаҵанӡа инеит. Даара узгәылазхалоз акы акәын. Валери Ақаҩба, Виачеслав Аблоҭиа, Нелли Лакоба, Сергеи Габниа уҳәа рабиԥара ахьыхәмаруаз, Н.Гоголь иҩымҭа иалхны иқәыргылаз «Аԥҳәысҳәара» иара убас, «Иван Абхазец», «Ахра ашәа» уҳәа ирацәан аспектаклькәа атеатр ахь, актиортә ҟазарахь схьазырԥшыз, уи инаҷыданы, сара саныхәыҷыз сзыԥхьоз, сзааӡаз агазеҭ «Аԥсны ҟаԥшь», ажурнал «Алашара» ракәын. Уахынла, алашара аныҟамызгьы ацәашьы аркны срыԥхьон аԥсышәала иҭыҵуаз аԥсуа кьыԥхь», – иҳәеит уи.

Анаҩс, актиортә ҟазара, амаӡақәа дырзааҭгыло иажәа инациҵеит:

– Адоуҳаи абызшәеи реиқәырхараҿы амилаҭтә ҟазара иаанназкыло аҭыԥ даара акыр аҵанакуеит. Атеатр, амузыка, ашәаҳәара, акәашара, апоезиа уҳәа аԥсуа шьҭыбжь зцу зегьы, аԥсуа ҷыдаракәа знубаало, ҳара ҳазлеибарку абызшәоуп. Урҭ шьагәыҭс ирымоу аԥсуа шьҭыбжь ауп.

Хаҭала, саргьы уажәраанӡа ишазгәасҭаз еиԥш, актиор изанааҭ ахь схьазырԥшыз, исгәаазырԥхаз аԥсышәала асценаҿы иахьыхәмаруаз, урҭ аԥсышәала ирхылҵуаз ашьҭыбжь ауп… Уи инаҷыданы, ихадароуп ажәлар ишрыдыркыло, рхы-ргәы аҿынӡа ишнеиуа.

Ажәлар рылаԥш хаа, бзианы, иҳалалны иухьысырц азы, урҭ рҿаԥхьа, угәра ргартә, рхы-ргәаҿы унеиртә ухы ааурԥшыроуп. Анаҩс, знык иуҳәо иазыӡырҩуа, иухәаԥшуа, рылаԥшхҳәаа шухьысыз ануныр, хәыҷык иадамхаргьы асцена аҟнытә агьама анук, ахаан асцена узныжьӡом.

Актиор изанааҭ сара сзы зегьы иреиҳауп, уи мчыла акәымкәан, бзиа ибаны, гәык-ԥсыкалаҵәҟьа амаҵ азызуеит.

Ачынтә маҵзуреи актиортә ҟазареи анеиласыгӡоз аамҭазы акәзар, знымзар зны иҟамлеит, сахнагеит, сақәымшәеит ҳәа атеатр аҟны аусура иагсыжьны, дҳацәажәон актиор.

«Зхыԥша ӷәӷәаз, зҟазара ҳаракыз, аԥсуа театр актиорцәа дуқәа, Аԥсны жәлар рартистцәа: Азиз Агрба, Леуа Касланӡиа, Минадора Зыхә-ԥҳа, Еҭери Коӷониа-ԥҳа реиԥш иҟаз ахатәрақәа асценаҿы рыцҟазаара, рыцхәмарра хаҭала, сара сзы насыԥ дуун. Урҭ рыцхәмарра даара иманшәалан, изцыхәмаруаз ауаҩы иԥышәа иага имаҷзаргьы, дҭыргон, дҳараркуан, дӡырыргон, ихы агәра иго, ибаҩхатәра ааирԥшыртә аҭагылазаашьа изаԥырҵон. Сара сзы акыр аанагоит, ас еиԥш иҟаз абаҩхатәра дуқәа сахьырхааныз, аамҭак сахьрыцаныз», – иҳәеит Кьасоу Ҳагба, раԥхьаӡа акәны, Аԥсны Жәлар рартистцәа Шәарах Ԥачалиеи Минадора Зыхә-ԥҳаи, Џь.Иоселиани ипиеса иалхны иқәыргылаз аспектакль «Ауардын хышәҭаанӡа» аҟны дышрыцхәмаруаз игәаларшәо.

Артист иажәақәа рыла, ирацәаҩуп аус зциухьоу арежиссиорцәа. «Дмитри Кәартаа даара аус ицура маншәалан, Никәала Чқәан иакәзар, акымкәан-ҩбамкәан сыхәмархьан уи иқәиргылоз аспектаклькәа рҟны. Ажәакалаа, аԥсуа режиссиорцәа инарҷыданы, егьырҭ амилаҭқәа иреиуаз арежиссиорцәа аӡәырҩы аус рыцзухьеит, аха Валери Ақаҩба ирежисура иацназго сымбацт макьана. Хаҭала, сара аус ицура даара исзыманшәалан.

В.Ақаҩба иқәиргылаз, Ф.Искандер иҩымҭа иалху аспектакль «Махаз» Аԥсназы цҳаражәҳәааҩҵас иҟалаз акоуп. «Аԥсҭазаакра ԥхыӡуп», «Аҽшьҩы», «Кьоцьаа рҭызшәа», «Гәараԥаа рписар» уҳәа Жәларбжьаратәи афестивалькәа рҟны, Европа иреиӷьӡоу аспектаклькәа ҳәа иалыркаартә, иреиӷьу атеатр ҳәа Аԥсуа драматә театр аӡбахә рҳәартә аҟаҵара зылшаз, зус бзиаңы издыруа, иазҟазоу арежиссиор, Валери Ақаҩба иоуп», – иҳәеит Кьасоу Ҳагба, иреиӷьу иролькәа уи ибзоурала рынагӡара Анцәа ду иахьиаҭәеишьаз азы, насыԥ змоу актиорны ихы шиԥхьаӡо азгәаҭо.

Ҳаиҿцәажәараан, аԥышәа змоу актиор даара игәхьааны ишимоу азгәеиҭеит, иахьа ашколқәа рҟны, ахәыҷқәа аҟазара иадҳәалоу шамахамзар иахьахымсуа, иахьыддмырҵо.

«Ҳхаан адраматә кружоккәа еиҿыркаауан, имҩаԥыргон, ашәаҳәара, акәашара уҳәа зегь ыҟан. Уажәы урҭ гәыгәҭажьуп. Иҟоуп даҽа проблема дук. Уи зхатәы бызшәа ззымдыруа аҿар рхыԥхьаӡара ахьеизҳауа ауп. Зхатәы бызшәа ззымдыруа аҵеи иҟнытә ҳара иҳауазеи? Илшома уи ҳмилаҭтә ҟазара амаҵ азура, ҳҭоурых, ҳкультура, ҳлитература уҳәа реиқәырхара? Сгәаанагарала, мап! Аполитикатә еибарххарахь, аҭыԥ ԥхақәа реимакреи ршареи рахь ҳаисын, ҳбызшәа гәыгәҭаҳажьит, ҳҿар аԥсуаҵас рааӡара хырҩа аҳамҭо ҳалагеит. Иаартны иахьысҳәо гәаӷьыуацәазар ҟалап, аха «мгәала» ҳхәыцуа ҳалагеит. Иахьа Аԥсны Аҳәынҭқарра анапхгара амахәҭақәа рҟны, аԥсышәала арзаҳал ҩны иноугар, шамахамзар ирыдрымкылозар, иарбан ҳәынҭқарроу ҳахьынхо, иҳаргыло, амаҵ ззауа?! Ари апроблема алҵразы, ҳәарада, ихымԥадатәуп ахдырра, аилкаара.

Сара сгәаанагарала, зегь раԥхьа арҵаҩ изааҭ азхьаԥшра ӷәӷәа аҭатәуп, иахаҵгылатәуп. Урҭ руалафахәы шьҭыхтәуп, рус ирыднаҵо аҭакԥхықәра анагӡаразы. Апоет, асахьаҭыхҩы, аҵарауаҩ, актиор, аҳақьым – зегь зааӡо арҵаҩ иоуп. Урҭ зааӡо арҵаҩ бзиа даныҟамла – аԥсышәала асценаҿы ихәмаруа актиоргьы дҟалом, аԥсышәала ажәеинраала зыҩуа апоетгьы, убас егьырҭ азанааҭқәагьы ҿиом.

Иахьа Аҟәа 40-45-ҩык ашколхәыҷқәа класск аҟны аҵара рҵоит. Арҵаҩы иага адырреи аԥышәеи лымазаргьы сааҭк иҭагӡаны зегьы дрыхьӡаны, урҭ рҵатәхәы ишазыҟаҵоу аилкаареи адырреи рызнагара лылшаӡом.

Ҿырԥштәыс Аҟәатәи ажәабатәи Ашьхаруаа ршкол аагозар, уи аҿаԥхьа 5-6 еихагыла иҟоу асасааирҭа ду анҳаргыло, иаҳԥырхагада ҩба-хԥа уада ацаҳҵар иахьа иаҳзымхо акласскәа рҟны? – абас, ҳҳәынҭқарра аиҭашьақәыргылараҿы, милаҭк раҳасабала ҳхеиқәырхараҿы, ҳҭоурых, ҳҵас, ҳқьабз, ҳкультура, ҳмилаҭтә ҟазара аиқәырхараҿы ҳбызшәа шхадароу, зегьы ишрыцку атәы гәҭыӷьӷьаала далацәажәон Аԥсны жәлар рартист.

«Адоуҳа зхылҵуа абызшәоуп, абызшәа аныӡлак – адоуҳа ԥсуеит» – иҳәеит Кьасоу Ҳагба амилаҭтә ҟазара аҿиара аиурц азы, уи иаҵагылаша аҿар шааӡатәу, зегь раԥхьа урҭ рбызшәа агәбылра, агьама шдыркҭәу азгәаҭо.

Абаҩхатәра злоу аҿар, аҟазара иазхьаԥшырц азы, агьама ркырц азы, ирнырыртә ирбароуп аҩнаҭаҿы, ма ашкол аҿы. Ус баша занааҭны аҟазара ашьҭыхра, уи ззымдыруа, иалааӡам ицәыуадаҩуп, еиҳаракгьы, иахьатәи аамҭазы ахныҟәгаразы ианыманшәалам. Даҽа ганкахьала, ауаҩ иалихуа азанааҭ, ма идыргало аусурҭа ҭыԥ, амаҵура ахныҟәгаразы мацара ихы иаимырхәозароуп, уи иҿаԥхьа иқәиргыло ахықәкы хадоуп.

(Алгарҭа 6-тәи ад.)

Аррамаҵура – уалԥшьоуп

Аҿар ааӡоит

Альбина Жьиба

Аԥсны аррамаҵзурахьы аҿар рнаԥхьара иаамҭоуп. Арԥарцәа макьана ирымоуп аамҭа арратә комиссариат ахь анеира. Ирҭагылазаашьоузеи иахьа Аԥсны аррамаҵзура иахысуа, ирымоума агәазыҳәара рыԥсадгьыл аҿаԥхьа ирыду руалԥшьа анагӡаразы, ицәгьоума аррамаҵура ахысра, абарҭқәа реилкаара ҳҿеазаҳшәеит.

Баӷбаран иҟоу архәҭаҿы ҳнеит шьыбжьон, уи аамҭазы араҟа арра иахысуа арԥарцәа гәыԥҩык БМ-21 иадгыланы акы иалацәажәон, иахәаԥшуан, излеилаҳкааз ала, аруаа атехника ахархәашьазы аҵара иахысуан. Ирылагылаз адҵаҟаҵаҩ аҿақаҿақ ҳәа ибжьы гон. Ҳара ҳазбаз асолдаҭцәа рҽеаадыриашан, аҵәаҳәа иаақәгылеит. Иҳацнеиуаз акомандир ихаҭыԥуаҩ, аподполковник Мурад Гәниа ишәахәҭаз аԥсшәа нараҳәан, иаҳзеиҭеиҳәеит ҳахьыҟоу аҭыԥ атәы.

Аҭыԥантәи архәҭаҿы х-архәҭак ыҟоуп - БМ 21, ДТ 30, М 120, иара убас аимадара иазку авзвод. Хазы игылоу ахыбраҿы аштаб ыҟоуп, афицарцәа ахьтәо, иара убас арратә техника ахьгылоу апарк. Ари архәҭахь иақәшәо аруаа еихыршоит акомандирцәа. Еиҳа махәҿала иҩҩәоу, иаҳа иахыуадаҩу дақәшәоит.

Ҳзыхҭыгәлаз арԥарцәа «Град» ҳәа изышьҭоу БМ- 21 амашьына аус аруны аҭыԥ ахь иааганы, аракетақәа зықәгылоу амашьына ахәҭа ахысразы идырмазеиуан. Ари зегьы шаҟа лассы ирзыҟаҵо доусы иус идыруан. Иубарҭан, адҵа акырынтә ишынарыгӡахьаз.

Аруаҩ Аслан Цьугьелиа 22 шықәса ихыҵуеит. Аҳәынҭқарратә университет аҿы иҵара аныхиркәша ашьҭахь ауп аррахь данааи. Мызқәак роуп изаанхаз, иаарласны иматҵзура хиркәшоит.

«Сықәра маҷым азы раԥхьа санааи ҭыԥк аҿы аанхара даара исцәыцәгьан. Ҳаамҭа зегьы ара иаҳхаҳгоит, аҩны иашьцылахьоу уи ицәыцәгьамхар залшом. Уаҳа иуадаҩыз ҳәа са сзы акгьы ыҟаӡамызт ара»,- иаҳзеиҭеиҳәоит Аслан.

Иара ашкол данҭаз изаатәу арратә ҽазыҟаҵаразы амаҭәар изырҵоз ирҵаҩы Мизан Адлеиба, иахьа дахьыҟоу архәҭаҿы афицарс димоуп. Аслан иҳәоит, уи ибзоураны арра агәыбылра шикыз.

«Сзықәшәаз архәҭа, БМ 21, аинтерес сзаҵан. Атехника еснагь саз гаган, уи бзиа избоит. Сара схаҭа исҭахны ари агәыԥ салалеит. Атехника ду сгәаԥхон еснагь. Иансызҳа уи ақәтәаразы алшара ансоу, мап скуазма. Уи мариаӡам, аха даара уаршанхоит»,- иҳәоит Аслан.

Иара иагәаанагарала, аҷкәынцәа арра рҽеацәыԥхьаркуеит рҭаацәа азин рырҭоит азы. Аус злоу ааӡароуп, агәра ганы дыҟоуп иара.

«Ауаҩы еиликаауазароуп аррахь ацара шахәҭоу. Ара иуҵо, еилукааува рацәоуп. Град ала ахаан сымхысцызт, уи сҵеит. Ашьха ҳцеит, ахысрақәа ҳаман. Изҭаху изы ари зегьы аинтерес аҵоуп. Аашьаҩ дахьугалакгьы дашьаҩуп. Арра уааӡоит. Ухымҩаԥгашьа, уцәажәашьа зегь рыла уаԥсахуеит. Дарбанзаалак иуалԥшьа наигӡароуп, ус иԥхьаӡаны арра сцеит. Уи сацәшәо, сацәыԥхашьо сыҟамызт»,- иҳәеит Аслан ҳаниҿцәажәоз.

Архәҭақәа зегьы рҿы еиԥш, аруаа раамҭа еихшоуп сааҭ-сааҭла. Рышьыжь алагоит асааҭ фба рзы абҩарҵәырала. Нас аҵәаҳәа иқәгылан реиҳабацәа реилаҳәашьа ангәарҭалак, шьыжьхьа рымоуп. Анаҩс иҷыдоу аҽеазыҟаҵаракәа ирылагоит. Аклассқәа рҿы итәаны раԥхьа атеориа иахысуеит, ашьҭахь, апарк ахь иааганы, атехника адәаахьы иргыланы аус адулашьа ддырҵоит.

Аҷкәынцәа асабшеи амҽеышеи рҭаацәа рахь ирышьҭуеит. Иара убас аҵәгьа-абзиа аныҟоу, рҭаацәа рҟынтә аҳәара анааилак, аамҭала иаурышьҭуеит. Егьыс, мызкы-ҩымз аҩныҟа изымцогьы дубаԥ, ус еиԥш иақәшәаз, архәҭаҿы иҟоу аԥҟара еилеигеит ауп иаанаго. Арраҿы ихадоу алеишәоуп. Аԥҟаԥҵа анеилеигалак асолдаҭ, уи иашьҭанеиуеит иахьырхәра. Ус еиԥш ҟалалоит, асолдаҭ иматәа ишакәым ишәызар, даныҷаԥшьо аамҭазы дыцәазар. Усҟан аруаҩ аҩныҟа ацара азин имаӡам. Зынӡа злеишәа зырцәгьаз, аҟарс (агауптвахта) изыԥшуп.

Шьыбжьонтәи акрыфара ашьҭахь аҷкәынцәа рыԥсы аашьаны еиҭа аҵәаҳәа иқәгылоит. Аҷаԥшьаҩцәа аалхны, асааҭ хәбанӡа рҵара иазыхынҳәуеит. Асолдаҭцәа рхы ианақәиҭу ателербага иахәаԥшыр рылшоит, ма аспорт иазкуп. Асолдаҭцәа иааиԥмырҟьаӡакәа архәҭаҿы иҟоуп. Иреиҳаӡоу аҵараиурҭа иалгахьоу шықәсык арра ихигоит, егьырҭ зегьы рзы - шықәсыки бжаки рзыԥҵәоуп.

Аруаҩ Ҳаҵьараҭ Горзолиа 20 шықәса ихыҵуеит. Ԥшьҩык аиҳәшьцәеи аиашьеи имоуп. Иара агронцьныртә факультет аҿы аҵара иҵон, аҩбатәи акурс аҿы дтәоуп, аха арреи иҵареи аилагӡара аницәыцәгьаха, аамҭала иҵара аанижьит. Аха, арра дшаалгалак, игәы иҭоуп иҵара дазыхынҳәырц. Ҳаҵьараҭ Урыстәыла дшыҟаз ауп аррахь ааԥхьара шизааз. Иан адырра анилҭа, лажәа дахымԥеит.

«Сан аҭел дасны исалҳәеит, ашьыжь ара узбароуп ҳәа. Сҭаацәа еснагь ирҳәон, ахаҵа арра дцароуп ҳәа, уи идыру усын сара сзы. Сабгьы сымцар иуӡомызт. Иаргьы абраҵәҟьа арра дахысуан»,- еиҭеиҳәоит дԥышәарччо Ҳаҵьараҭ. Иубарҭан, аҷкәын ҳахьиҿцәажәоз дшацәыԥхашьоз, аха икомандир иҟынтә иоуз адҵа наигӡар акәын.

Аруаҩ 12 мзы ҵуеит арра дыҟоижьҭеи, еиҭа фымз изынхеит. Ҳаԥхьаҟа иара анхара иҽазикыр иҭахуп, игәы иҭоуп ашәырҵлакәа рацәаны еиҭаҳаны иааӡаларц. Архәҭаҿы иаамҭа шихиго атәы ҳзеиҭаҳәаауа Ҳаҵьараҭ иҳәоит, архәҭаҿы иҟоу зегьы қәралеи ҟазшьалеи ишеиԥшымгьы, зегьы шеиҟароу.

«Ирҳәаалоит, баша шықәсык сыԥсҭазаара сцәызуеит, арра сызцари ҳәа, аха уи сақәшаҳаҭым сара. Ара аҩыза дурҳауеит. Ухаҭа ухымҩаԥгашьа аҽеиҭанакуеит, ухшыҩ ҵархоит. Ҳара-ҳара ҳанеицәажәогьы, иаҳа ирхааны, иаҳа ҳҽырҭынчны, аихаҵгылара аарԥшуа ҳаизыҟоуп. Ҳаишьцыларцаз рацәак аамҭа аҭахым. Жәак ааимаҳкыргьы, иаразнак ҳҭыԥ ахь ҳааиуеит. Ҳҽырцәгьаны ҳаизыҟаӡам. Ҳлеишәа иацклаԥшуеит акомандирцәагьы, дара еснагь иҳавагылоуп, иҳабжьоит»,- иҳәоит Ҳаҵьараҭ.

Иашаҵәҟьаны, асолдаҭцәа еснагь рылаԥш рхуп афицарцәа. Ара иахьынӡаҟоу, урҭ роуп руалԥшьа анагӡараҿы еиҳабык иаҳасабала ирывагылоу. Урҭ иагьырҭаацәоуп, иагьырҩызцәоуп. Афицарцәа зегьы иахьа имҩақәырҵо реиԥшҵәҟьа ианраамҭаз арра иахысуан. Уи атәы ибзиан ирдыруеит азы, иааиуа арԥарцәа ҳаҭырла ирзыҟоуп. Хаҭала иҳацыз аподполковник Мурад Гәниа Аҟәатәи арратә ҵараиурҭа даушьҭымҭоуп. Баӷбарантәи архәҭаҿы авзвод акомандир инаиркны абатареиа акомандаҟаҵаҩ иҟынӡа днаӡеит. Нас, Невски ихьӡ зху Урыстәыла арратә ҵараиурҭахь дрышьҭит. Уи далганы деиҭахынҳәит архәҭахьы. Арахь иааиуа аҿар аус рыдиулоит. Машәыр ҟарымҵарц драбжьоит. Армаҭәа ҵакыс иамоу деилиркааует.

«Аԥхьа ианааилак, иахьаанагаз рзеилымкаауа ҭынч иныҟәоит. Нас мызкы аҩныҵҟа ршьара иқәлоит. Ркомандирцәа аус рыдырулоит. Мызкы ахьтә знык ахысрақәа рахь иаҳгоит. Арахь ианааиуеи арра рыхганы ианцои зынӡагьы еиԥшӡам. Аҷкәынцәа иаҳа ихацәахоит. 2012 шықәса раахыс ара сыҟоуп, аԥышәа иснарбоит – ара еишьцылаз аҷкәынцәа нас реиҩызара карыжьӡом, издыруеит, аиашьара зыбжьазҵазгьы»,- иҳәоит Мурад.

Аха, иҟоуп, даҽа ҿырԥштәқәакгьы, архәҭахь иаанаганы, нас ргәамбзиара иахҟьаны агоспиталь ахь инанаго. Урҭ иахәҭоу ашәҟәқәа анеиқәдыршәалак, арра ааныжьны ицоит. Ажәакала, изҭахым, ииулак архәҭаҿы даанымхарцаз иԥшааует аҿыҵга. Иаанхаз ракәзар, рхазы идырны ирымоуп, иахьа раамҭа зықәдырӡуа иахәҭоу усны ишыҟоу, уимоу, уалԥшьаны ишрыду.

Ԥсра зқәым ахьӡқәа

Ихьӡ ҿырԥшыгоуп

Наира Сабекиа

1982 шықәса ноиабр 28 рзы идунеи иԥсахит Асовет Еидгыла Афырхаҵа, Аҵьынцьтәылатә Еибашьра ду ахы иаркны иагәылсыз, ахьӡ ду зчаԥаз Уарлам Габлиа.

1941 шықәса декабр мза инаркны ахы акит уи иеибашьратә мҩа. Аминаршәга иазкыз акоманда деиҳабын. Далахәын Ростов-Дон ахықәаҿтәи ажәылареи, Кавказ ахақәиҭтәраз ажәылареи, иара убас Нальчик, Прохладное уҳәа рхақәиҭтәра.

1944 шықәсазы асержант еиҳабы Уарлам Габлиа инапаҵаҟа иҟаз архәҭа алахәын Керч ахақәиҭтәра, иара убра иҽаԥсеитәит раԥхьатәи иеибашьратә ҳамҭа «Агәымшәараз» амедал.

1944 шықәса маи 7 рзы анемпец Балаклава данажәлаз, иҩызцәеи иареи иаадырԥшит аҿагылара ӷәӷәа, иҭархан 7-ҩык аӷа ир.

Аибашьра адәаҿы Уарлам Габлиа зегь реиҳа иҽаликааит 1945 шықәса март 19-24 рзтәи Венгриа ақалақь Естерг аҟны, ԥшьаха-ԥшьымш аӷа иҿагылараан афырхаҵарагьы аадырԥшит. Ирхәҭа ирыбзоураны иҭархан 18 танк. 147-ҩык анемец ирхәҭа аҟнытә, афицерцәа. Убарҭ рахьтә 9-ҩык хаҭала иҭаирхеит Уарлам Габлиа, иара ихаҭа абри аҽены ахәра шимазгьы, аибашьра адәы аанимыжьит, архәҭа аҿаԥхьа иқәгылаз адҵа нарыгӡаанӡа.

Асовет Еидгыла Афырхаҵа ҳәа ахьӡ ҳаракы зчаԥаз Уарлам Габлиа иуалԥшьа нагӡаны дхынҳәит иԥсадгьыл ахь. Иахьа иара ихьӡ ахуп Очамчыра амҩадуқәа руак. Дахьынхоз иқалақь гәакьаҿы иқәыргылоуп Афырхаҵа ибаҟа. Ихьӡ ҿырԥшыгоуп еиҵагыло абиԥара рзы.

Здоуҳамч ӷәӷәоу актиор ду

(Алгарҭа)

Кьасоу Ҳагба иактиортә ҟазара аҩаӡара аҳаракыра инаваргыланы, зхатә ҟазшьа, зхатә гәаанагара змоу, апринципра злоу – убриаамҭазы, зхаҭара – амаҵурагьы зактиортә ҟазара аҳаракырагьы иазымԥсахуа иоуп.

«Амаҵурахьы уаннеиуа – аус амаҵ азуразы унеиуазароуп. Иҟалоит уи уқәҿиар, мамзаргьы иуқәымҿиар. Аха, гәык-ԥсыкалаҵәҟьа уус уаназнеиуа, иудгыло рацәаҩхоит, алҵшәагьы уԥеиԥшхоит. Зус ззымдыруа шьоукы, иртәым аус ианаҿу рыхдырра иазеилкааӡом «аҽырбара», «ахжьара» ишӡырнамго. Зегь реиҳа ауаҩы дзырԥшӡо, деиҿызкаауа, уи дызҿу аус анидыруа алҵшәагьы ихы-иҿы иананубаало, ихаҭа агәахәара анинаҭо ауп» – дҳацәажәон уи.

Кьасоу Ҳагба иахьагьы ааԥсарак инмырԥшкәан, актиортә ҟазара амаҵ азиуеит, аԥсуа сценаҿы инаигӡоит еиуеиԥшым ахаҿсахьақәа.

Аҵыхәтәантәи аамҭазы дызлахәыз аспектаклькәа рахьтә иалкааны аӡбахә иҳәеит Валери Ақаҩба иқәыргыламҭа «Шьапыла», иара убас ааигәа арежиссиор Мадина Аргәын-ԥҳа иқәлыргылаз Алықьса Гогәуа иҩымҭа иалху «Ас ду», мышқәак раԥхьа иҳдыркәшаз, Н.Гоголь иҩымҭа иалху «Аҷныш».

Шамахамзар, ҳҭәылаҿы акрызҵазкуа аныҳәақәа, аусмҩаԥгатәқәа разгәаҭараан, Кьасоу Ҳагба ибжьы уаҳауеит игәыҟаҵагаха. Уи ибызшәа аҵкьареи ицәажәашьҭыбжь аԥшӡареи гәахәарыла ирыдыркылоит, иазызырҩуеит аԥсшәа ззымдыруа, иззеилымкаауа атәым милаҭгьы.

Атеатр асценаҿы еиԥш, актиор дыхәмархьеит зметраж кьаҿу еиуеиԥшым асахьаркыратә фильмкәа рҟны, деицырдыруеит киноактиорк иаҳасабалагьы.

Имҳәакәан высшьа амам, Кьасоу Ҳагба ихатә ҩыза, Аԥсны зҽаԥсазтәыз артист Маиа Цьыкыр-ԥҳаи иареи Аԥсуа драматә театр асцена аҟны аус шеицыруа. Ҩыцьа аҟазарауаа сценаки ҩнаҭаки рҟны ианеицыҟоу рҟазара аҳәаақәа еиҳагьы рыҽдырҭбаауеит, ихеибарҭәаауеит, ҳәарада. Урҭ рыхшара Аԥшьеи Аминеи рхатә ҭаацәаракәа аԥырҵахьеит. Аԥшьа занааҭла дсахьаҭыхҩуп. Амина англыз бызшәа дазҟазоуп, асахьаҭыхрагьы бзианы илықәҿион, аха инлыжьит. Кьасоу Ҳагба ихатә ҩызеи иареи рыхшареи рмаҭацәеи рыла ргәы дууп.

«Аҩны аимак-аиҿак анҳауагьы ыҟоуп, ҳахшареи ҳмаҭацәеи ҳареи ҳгьамақәа ахьеиқәымшәогьы ҟалалоит, аха аҵыхәтәаны акы ҳазааиуеит. «Ҳзырҟәышуа» хә-ҩык ҳмаҭацәа рахьтә руаӡәк, Ҟаниа Кәыҵниа-ԥҳа лассы-лассы лани лан лаҳәшьеи реиԥш, схатә ҩызеи сареи ҳхаҿсахьақәа ҭылхуеит, даарагьы ибзианы илықәҿиоит, аха ҳара ҳанлыҳәо иҭылхӡом. Лара ианылгәаԥхо хаҭала, сара схаҿсахьа ҭыхны исзаалышьҭлоит. Сара аҭӡы икыдҵаны сахәаԥшуеит», – иҳәеит уи гәахәарыла ҳаиҿцәажәара хыркәшо.

Аиашазы, сынтәа 75 шықәса зхыҵыз актиор ду, аԥсуа сцена азҟаза, жәабала инаигӡахьоу, иаԥиҵахьоу ахаҿсахьақәа рыла ахәаԥшцәа, аҟазара абзиабаҩцәа еицырдыруа, бзиа еицырбо Кьасоу Ҳагба иҩаӡара аҟынӡа инеиуа арҿиаҩцәа ыҟанаҵы аԥсуа милаҭтә ҟазара аԥсы ҭазаауеит.

АПСНЫМЕДИА
Ареспубликатә ҳәынҭқарратә усҳәарҭа «Аԥснымедиа»
gazeta-apsny.info
apsnygazeta@mail.ru
аҭел: +7 (840) 226-15-75 / 226-59-73
аҭыӡҭыԥ: Аԥсны, Аҟәа ақ, Ажәанба имҩа, 9
Аредактор хада
Ахра АНҚӘАБ
Агазеҭ адҵала иҩым астатиа ахә аредакциа иазшәаӡом. Агазеҭ ахә–20 мааҭ.